

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра економіки**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ:
Завідувач кафедри,
д.е.н., проф.**

_____ **І.І. Вініченко**
« ____ » _____ **2022р.**

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за освітньо-професійною
програмою «Економіка» зі спеціальності 051 «Економіка» на тему:
«ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВА»**

Здобувач

Каньшин С.С.

**Науковий керівник,
д.е.н., професор**

Гончаренко О.В.

Дніпро – 2022

Форма № Н-9.01
(затверджена наказом Міністерства
освіти і науки, молоді та спорту України
від 29 березня 2012 року № 384)

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: менеджменту і маркетингу
Кафедра: економіки
Спеціальність: 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма: «Економіка»
Освітній ступінь: «Магістр»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,
д.е.н., проф.

_____ І.І. Вінченко
« _____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу магістра студенту

Каньшину Сергію Сергійовичу

- Тема роботи:** «Дослідження та обґрунтування заходів щодо підвищення рівня ефективності функціонування підприємства»
керівник роботи: Гончаренко Оксана Володимирівна, д.е.н., професор
затверджені наказом ДДАЕУ від « 12 » листопада 2021 р. № 3512.
- Строк подання студентом роботи:** 7 лютого 2022 року.
- Вихідні дані до роботи:** Закони і законодавчі акти України, річні звіти підприємства, району, статистична звітність, додаткові таблиці до річних звітів, наукова література.
- Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити).** Вступ. 1. Теоретичні основи економічної ефективності діяльності підприємства. 2. Сучасний стан діяльності підприємства. 3. Обґрунтування заходів ефективного функціонування підприємства. Висновки та пропозиції.
- Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).** 1. Основні показники операційної діяльності підприємства. 2. Оцінка ліквідності активів та платоспроможності підприємства. 3. Показники фінансової незалежності та структури капіталу. 4. Показники ділової активності підприємства. 5. Поточні витрати на виробництво та реалізацію мікрозелені. 6. Визначення показників ефективності проекту 7. Індикатори ефективності проекту. 8. Оцінка ризиків проекту за методом визначення зони виробничої стійкості. 9. Показники економічної ефективності виробництва мікрозелені на гідропоніці.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____ 20.04.2021 р. _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вступ і основи економічної ефективності діяльності підприємства	травень 2021	
2	Сучасний стан діяльності підприємства	червень-липень 2021	
3	Обґрунтування заходів ефективного функціонування підприємства	вересень-листопад 2021	
4	Висновки і пропозиції	грудень 2021	
5	Оформлення дипломної роботи	січень 2022	

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Тема: «Дослідження та обґрунтування заходів щодо підвищення рівня ефективності функціонування підприємства»

Дипломна робота магістра: 81 с., 19 табл., 4 рис., 1 додаток, 29 літературних джерел.

Об'єктом дослідження є процеси управління економічною ефективністю діяльності підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти підвищення економічної ефективності діяльності підприємств.

Мета і завдання дослідження. Мета дипломної роботи полягає в формуванні та обґрунтуванні заходів ефективного функціонування підприємства.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

✓ досліджено теоретичні аспекти економічної ефективності діяльності підприємств;

✓ визначено наявність та охарактеризовано ефективність використання промислово-виробничого потенціалу підприємства та його фінансовий стан;

✓ запропоновано основні напрями ефективного розвитку підприємства та обґрунтовано впровадження інвестиційного проекту вирощування мікрозелені на основі гідропоніки.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань економічної ефективності діяльності підприємств. Інформаційну основу дипломної роботи становлять законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність підприємств в Україні; офіційні дані Державного комітету статистики України; фінансово-економічна та статистична документація товариства з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» Якимівського району Запорізької області.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналізу і синтезу; монографічний; статистичний; розрахунково-конструктивний; економіко-статистичні методи. Обробку даних здійснено з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретичних та науково-методичних положень щодо формування заходів ефективного функціонування підприємства.

Найбільш вагомими результатами роботи, що мають наукову новизну, є такі:

дістали подальшого розвитку:

- розмежування основних термінів та категорій економічної ефективності, таких як: «результат та ефект» і «результативність та ефективність»;

- методичний підхід до визначення економічної ефективності діяльності підприємства;

- ідентифікація тенденції та виокремлення ознак покращення результатів господарської діяльності підприємства;

- обґрунтовано основні напрями ефективного функціонування підприємства та запропоновано впровадження інвестиційного проекту вирощування мікрозелені на основі гідропоніки як одного з пріоритетних напрямів.

Досліджено та розмежовано сутність основних термінів та категорій економічної ефективності діяльності підприємства, таких як: «результат», «ефект», «результативність», «ефективність». Проаналізовані основні концепції, підходи та методики до оцінки ефективності діяльності підприємства та встановлено, що в теорії ефективності відсутня єдина методика оцінки ефективності діяльності підприємства. Проаналізовано основні показники наявності та ефективності використання виробничо-промислового потенціалу підприємства, показники його результатів фінансової діяльності та доведено тенденцію до покращення загальних

результатів діяльності підприємства з урахуванням коливань протягом періоду дослідження. Запропоновано перспективні напрями ефективного функціонування підприємства та обґрунтовано впровадження інвестиційного проекту вирощування мікрозелені на основі гідропоніки як одного з пріоритетних напрямів.

Керівництвом підприємства пропонується результати практичних досліджень впровадити в діяльність ТОВ «Агролюкс».

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Результат, ефект, результативність, ефективність, методика дослідження, прибуток, збиток, фінансова стабільність, промислово-виробничий потенціал, інвестиційний проект, гідропоніка, мікрозелень, період окупності, рівень рентабельності.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Результат, эффект, результативность, эффективность, методика исследования, прибыль, убыток, финансовая стабильность, промышленно-производственный потенциал, инвестиционный проект, гидропоника, микрозелень, период окупаемости, уровень рентабельности.

KEYWORDS

Result, effect, effectiveness, efficiency, research methodology, income, loss, financial stability, industrially - productive potential, investment project, hydroponics, microeraine, period of recoupment, level of profitability.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	12
1.1. Сутність економічної ефективності та її категоріальний апарат	12
1.2. Методика оцінки економічної ефективності діяльності підприємства	17
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	25
2.1. Оцінка та аналіз промислово-виробничого потенціалу підприємства	25
2.2. Аналіз фінансового стану підприємства	36
Висновки до другого розділу	43
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА	45
3.1. Обґрунтування інвестиційного проекту вирощування мікрозелені на гідропоніці	45
3.2. Ефективність впровадження інвестиційного проекту	60
Висновки до третього розділу	68
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми. Кризові умови економічної діяльності, що склались на сучасному етапі в національному господарстві, все більше вимагають від підприємств вирішення значної кількості питань пов'язаних з їх діяльністю. Під впливом постійних змін внутрішнього та зовнішнього середовищ, підприємства вимушені знаходити нові підходи до свого функціонування шляхом впровадження інноваційної діяльності, більш раціонального та ефективного використання ресурсів, розширення асортименту продукції або відмови від тієї продукції, яка не користується попитом на ринку тощо.

Сучасні умови ринкової економіки все більше вимагають від підприємств адаптивності, відмови від планової діяльності й пристосування до більш гнучкої системи економічного регулювання своєї діяльності. Тільки завдяки постійному моніторингу ринкового попиту та пропозиції, обґрунтовано прийнятим управлінським рішенням, впровадженню інновацій на підприємстві, раціональності та ефективності використання ресурсного потенціалу, підприємства можуть досягти підвищення своєї прибутковості, а відповідно і конкурентних переваг на ринку, що дозволить їм бути конкурентоспроможними на ринку.

Питання розвитку й ефективності господарювання аграрних підприємств вивчалися багатьма вітчизняними науковцями, такими як: В.Я. Месель-Веселяк, І.І. Вініченко, П.Т. Саблук, Л.В. Молдован, О.О. Мороз, В.М. Семцов, О.В. Ульянченко та інші. Відзначаючи цінність напрацювань названих дослідників, слід зауважити, що окремі важливі аспекти зазначеної проблеми потребують подальших наукових досліджень з огляду на гостроту їх прояву в сучасних умовах.

Таким чином, існують проблеми як теоретико-методичного, так і прикладного характеру, що потребують свого розв'язання. Це актуалізує

тему дипломної роботи і економічне значення наукових результатів дослідження.

Об'єктом дослідження є процеси управління економічною ефективністю діяльності підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти підвищення економічної ефективності діяльності підприємств.

Мета і завдання дослідження. Мета дипломної роботи полягає в формуванні та обґрунтуванні заходів ефективного функціонування підприємства.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

✓ досліджено теоретичні аспекти економічної ефективності діяльності підприємств;

✓ визначено наявність та охарактеризовано ефективність використання промислово-виробничого потенціалу підприємства та його фінансовий стан;

✓ запропоновано основні напрями ефективного розвитку підприємства та обґрунтовано впровадження інвестиційного проекту вирощування мікрозелені на основі гідропоніки.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань економічної ефективності діяльності підприємств. Інформаційну основу дипломної роботи становлять законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність підприємств в Україні; офіційні дані Державного комітету статистики України; фінансово-економічна та статистична документація товариства з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» Якимівського району Запорізької області.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналізу і синтезу; монографічний; статистичний; розрахунково-конструктивний; економіко-статистичні методи. Обробку даних здійснено з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретичних та науково-методичних положень щодо формування заходів ефективного функціонування підприємства.

Найбільш вагомими результатами роботи, що мають наукову новизну, є такі:

дістали подальшого розвитку:

- розмежування основних термінів та категорій економічної ефективності, таких як: «результат та ефект» і «результативність та ефективність»;

- методичний підхід до визначення економічної ефективності діяльності підприємства;

- ідентифікація тенденції та виокремлення ознак покращення результатів господарської діяльності підприємства;

- обґрунтовано основні напрями ефективного функціонування підприємства та запропоновано впровадження інвестиційного проекту вирощування мікрозелені на основі гідропоніки як одного з пріоритетних напрямів.

Практичне значення одержаних результатів дипломного дослідження полягає в розробці конкретних пропозицій та рекомендацій щодо покращення економічної ефективності діяльності підприємства шляхом впровадження інвестиційного проекту з вирощування мікрозелені на основі гідропоніки.

Апробація результатів дипломного дослідження. Основні результати і висновки наукових досліджень доповідались і отримали позитивну оцінку на XI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (Дніпро, ДДАЕУ, 28-29 жовтня 2021 року).

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Дипломна робота складається з реферату, вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та пропозицій, переліку використаних джерел, додатків. Повний обсяг

дипломної роботи становить 81 сторінка. Перелік використаних джерел становить 29 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність економічної ефективності та її категоріальний апарат

Ринкові умови діяльності підприємств вимагають від них раціональної та ефективної діяльності, яка дає їм можливість існувати, розширювати старий або створювати новий бізнес. Іншими словами, сучасні умови економіки вимагають від підприємств бути конкурентоспроможними на ринку. Досягти цього можливо за умови повного аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на діяльність підприємства. Вважається, якщо підприємство прибуткове – воно є конкурентоспроможним на ринку. Але, досить часто зустрічаються випадки, коли підприємство отримує прибуток від своєї діяльності, але фінансовий стан даного підприємства констатується як не стабільний стан. Тобто підприємство не є платоспроможним, оскільки сума власного капіталу менша ніж залученого капіталу. Бувають випадки коли підприємство отримує прибутки, але тільки за договорами (на папері). Реалії зовсім інші. В дійсності підприємство відвантажило свою продукцію, але гроші за неї так і не отримало. Виникає дебіторська заборгованість, яка змушує підприємство брати поточні кредити у банку, що в свою чергу може привести до фінансової не стабільності підприємства. Тобто, виникає ланцюгова реакція, яка призводить до погіршення результатів діяльності підприємства. А відтак, виникає необхідність розібратись не тільки в методиці оцінки ефективності діяльності підприємства, а і в відповідності цієї методики сучасним реаліям. Для цього спочатку розглянемо категоріальний апарат.

Основними категоріями, які частіше всього зустрічаються в даній сфері є «результат», «ефект», «результативність», «ефективність», «прибуток», «витрати», «критерій економічної ефективності» та «рівень рентабельності».

«Результат» відображає наслідки операційної, фінансової, маркетингової, інвестиційної, інноваційної, екологічної, соціальної та інших видів діяльності підприємства. Результат може бути, як позитивний, так і негативний. Так, наприклад, за результатами операційної діяльності ми можемо отримати якісну продукцію, яка буде виступати позитивним результатом. В той же час, ця продукція може бути не якісною (бракованою). В даному випадку результат діяльності підприємства буде негативним. Позитивним результатом науково-технічної діяльності може бути створення різних об'єктів інтелектуальної власності, а негативним наслідком екологічної діяльності – забруднення навколишнього середовища.

Отже, при наявності будь-якого виду діяльності завжди буде «результат». Це може бути маркетинговий, операційний, інноваційний, інвестиційний, фінансовий, науковий, соціальний, екологічний та інші види результатів, які виступають у ролі продукції, послуги, екологічно чистого повітря, інтелектуальної власності тощо.

Що ж стосується ефекту, то досить часто під «ефектом» розуміють «результат» діяльності підприємства. А тому більшість науковців свої визначення «ефекту» трактують саме як «результат» діяльності підприємства.

Так, Сурмін Ю. П. ефект трактує як результат проведених будь-яких дій. Петрова І. В. також вважає, що ефект – це результат, який виражається у грошових одиницях виміру. Сініцина Т. А. при визначенні ефекту розширила своє судження про дану категорію і додала, що це результат, який пов'язаний з наслідками проведеними підприємством в результаті інноваційної, інвестиційної, соціальної, природоохоронної або будь-якої іншої діяльності.

Отже, виходячи з вище наведених визначень, зрозуміло, що більшість авторів вважають «результат» діяльності підприємства «ефектом» діяльності

підприємства. І лише Лозовський Л.Ш. дає чітке розмежування між «результатом» і «ефектом» додаючи до свого визначення «ефекту», що це різниця між результатом і витратами. [8; 21; 22; 27].

Таким чином, терміни «результат» та «ефект» не можна ототожнювати між собою, оскільки «результат» це наслідок діяльності підприємства. А «ефект» - це вже різниця між отриманим результатом і витратами, які несе підприємство для отримання даного результату.

«Ефект», як і «результат», може бути маркетинговий, операційний, інноваційний, інвестиційний, фінансовий, науковий, соціальний, екологічний, економічний та інший. Все залежить від виду діяльності підприємства. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому вираженні. Наприклад, ефектом від економічної діяльності буде розмір отриманого додаткового доходу (прибутку).

Ефект, який отримують підприємства від своєї діяльності може бути однаковим, але кількість використаних ресурсів для досягнення отриманого ефекту може суттєво різниця. Тобто абсолютна величина ефекту не може в повній мірі визначити на скільки ефективно працює підприємство. Адже, кожне підприємство використовує різні ресурси за якістю і кількістю для отримання одного і того ж ефекту.

Відповідно до цього, в економіці застосовують ще дві категорії – це, «ефективність» та «результативність».

Розглянемо визначення категорії «ефективність» різними авторами.

Дослідження та аналіз визначень, які надаються різними науковцями доводять, що більшість науковців вважає, що «ефективність» – це співвідношення «результату» або «ефекту» до витрат, які понесло підприємство в процесі своєї діяльності (Орлов П. А. та інші). Але, якщо існує різниця між «ефектом» та «результатом», то як можна під однією категорією «ефективність» розуміти співвідношення, і «ефекту», і «результату» одночасно до витрат? Відповідно до цього, можна

стверджувати, що автори даних визначень не розрізняють категорії «ефект» та «результат» між собою.

При цьому, майже усі вважають, що «ефективність» – це «результативність» діяльності підприємства (Нусінов В. Я., Турило А. М., Темченко А. Г., Лямець В. І., Тевяшев А. Д. Шеремет А. Д. Сайфулін Р. С).

Але, якщо існує різниця між «ефектом» та «результатом», то відповідно повинна бути і різниця між «ефективністю» та «результативністю».

«Ефективність», як і «результативність» передбачають співставлення (порівняння) отриманого «результату» або «ефекту» з витратами, які понесло підприємство для отримання відповідного «результату» або «ефекту».

З вище наведеного зрозуміло, що «результативність» передбачає співставлення «результату» з витратами, а «ефективність» – «ефекту» з витратами.

Устенко О. Л. та Друкер П. Ф. надають досить загальні визначення даної категорії. Друкер П.Ф. взагалі вважає, що «Ефективність – це наслідок того, що «...правильно створюються потрібні речі». Отже за даним визначенням без чіткого роз'яснення самого автора, що саме він розуміє під «ефективністю», його можна трактувати як завгодно. Тому по суті воно не дає чіткого розуміння категорії «ефективність».

І лише Сініцина Т.А. дає чітке визначення, вказуючи, що «ефективність – це співвідношення ефекту та витрат на його здійснення». [8]

Отже, у науковому світі не існує чіткого розмежування між такими категоріями як «результат» та «ефект», «результативність» та «ефективність».

«Ефективність», як і «ефект», буває різних видів. Це маркетингова, інноваційна, економічна, екологічна та інші види ефективності. Назва ефективності буде залежати від того виду діяльності, де створюється відповідна «ефективність».

«Економічна ефективність» поділяється на декілька видів, це:

- ✓ макроекономічна ефективність;
- ✓ галузева ефективність;
- ✓ ефективність підприємства;
- ✓ ефективність підрозділів підприємства;
- ✓ ефективність продукції;
- ✓ ефективність заходів.

Всі види ефективності характеризує система показників, яка буде детально розглядатись у наступному розділі.

Головним показником, який відповідає на питання: Чи ефективна діяльність підприємства, чи ні? є критерій економічної ефективності. В залежності від виду економічної діяльності «критерій економічної ефективності» буває:

- ✓ для національної ефективності критерієм виступає – розмір національного доходу на душу населення;
- ✓ для галузевої ефективності, ефективності підприємства, підрозділів, продукції – рівень рентабельності;
- ✓ критерієм ефективності заходів виступають головні показники, які характеризують відповідний захід. Наприклад, ефективність інвестиційної діяльності будуть характеризувати такі показники як: чистий дисконтований дохід, індекс прибутковості, період окупності, внутрішня норма доходності.

Більш детально зупинимось на критерії економічної ефективності галузі, підприємства, підрозділу, продукції – рівні рентабельності.

В економічній літературі використовують дві категорії: «рентабельність» та «рівень рентабельності». В чому різниця між цими категоріями?

Під рентабельністю, як і під рівнем рентабельності розуміють порівняння отриманого ефекту від певного виду діяльності з витратами, які були понесені на досягнення даного ефекту.

Різниця між цими категоріями полягає у тому, що рентабельність - це співвідношення ефекту до витрат у вигляді коефіцієнту, а рівень рентабельності - це показник, який показує питому вагу отриманого ефекту до загальної суми витрат, які були понесені для досягнення цього ефекту. Таким чином, різниця між цими категоріями лише в одиницях виміру. Рентабельність не має одиниць виміру, оскільки це коефіцієнт, а рівень рентабельності визначається у відсотках.

Отже, визначивши різницю між основними категоріями, що характеризують ефективність діяльності підприємства, розглянемо методика оцінки економічної ефективності діяльності підприємства.

1.2. Методика оцінки економічної ефективності діяльності підприємства

В умовах ринкової економіки кожне підприємство повинно бути конкурентоспроможним. Визначення конкурентоспроможності підприємства здійснюється на підставі його ефективності. Тобто, для підвищення конкурентоспроможності кожне підприємство повинно ставити собі за мету отримання максимального ефекту на кожен вкладену одиницю витрат.

Аналіз ефективності діяльності підприємства, як правило, проводиться за декілька років. Тобто розглядається в динаміці. Саме дослідження ефективної діяльності підприємства протягом декількох років дає можливість встановити чи покращилась робота управлінського персоналу на підприємстві, чи ефективніше підприємство почало використовувати ресурси, чи в достатній мірі ведеться маркетингова, фінансова діяльність підприємства, чи приносять підприємству додатковий дохід вкладені інвестиції у розвиток підприємства тощо. Тобто за показниками ефективності

діяльності підприємства завжди можна простежити розвиток або занепад його діяльності і встановити причини відповідних наслідків.

На підставі досліджень щодо методики оцінки ефективності діяльності підприємств було встановлено, що зараз існують різні підходи до її визначення, це – грошовий, ресурсний, традиційний та багаточинниковий підходи. Тобто, єдиного підходу (методики) до визначення ефективності діяльності підприємства поки не існує. А відтак, для розуміння цих підходів та визначення кращої (на наш погляд) методики, необхідно здійснити аналіз усіх підходів щодо оцінки ефективності діяльності підприємства.

В основі грошового підходу лежить співставлення отриманих доходів та використаних коштів в процесі діяльності підприємства. Тобто, дана методика передбачає визначення загального критерію економічної ефективності діяльності підприємства – рівня рентабельності.

На відміну від грошового підходу, ресурсний підхід оцінки ефективності діяльності підприємства передбачає порівняння не грошових доходів та витрат в цілому, а порівняння кількості виготовленої продукції з тими ресурсами, які були задіяні для її виготовлення.

Дослідження щодо багаточинникового підходу довели, що його методика передбачає досить складний механізм, який будується на визначенні агрегованих показників. Тому, даний підхід щодо визначення ефективності діяльності підприємства рідко застосовується самими підприємствами.

Аналіз традиційного підходу до оцінки ефективності діяльності підприємства дав можливість пересвідчитись у тому, що він поєднує в собі грошовий та ресурсний підходи визначення ефективності діяльності підприємства. Тобто, він передбачає проведення даної оцінки у два етапи. Спочатку визначається ефективність використання ресурсів на підприємстві (матеріальних, земельних, фінансових та інших видів ресурсів), потім здійснюється загальна оцінка ефективності його діяльності, фінансової

стійкості та платоспроможності. Такий підхід дає можливість комплексно оцінити результати діяльності підприємства, визначити основні проблеми зниження ефективності його роботи завдяки досвідченості щодо результативності використання ресурсів та, відповідно того, як дана діяльність впливає на кінцевий результат роботи самого підприємства.

Головною проблемою традиційного підходу є те, що даний підхід не враховує особливостей діяльності аграрних підприємств, а саме – розрив у часі між початком виробництва та його завершенням, між витратами на ресурси і виробництвом, між виробництвом і отриманими доходами. Адже, процес виготовлення сільськогосподарської продукції може інколи тривати більше шести місяців, а період отримання грошей за відвантажену продукцію може коливатись від декількох днів до декількох місяців, а інколи і років (дебіторська заборгованість).

Отже, на підставі проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що традиційний підхід, незважаючи на усі його переваги, ще потребує свого удосконалення.

Тепер, розглянемо деякі показники, що застосовуються під час здійснення оцінки ефективності діяльності підприємства за традиційним підходом.

Для початку відмітимо, що показники, які застосовуються в даному підході можуть вимірюватись, як в грошових одиницях виміру, так і в натуральних одиницях виміру. Крім того, усі показники поділяться на традиційні (перша група показників, яка відповідає ресурсному підходу оцінки ефективності діяльності підприємства) та узагальнюючі, які відповідають грошовому підходу оцінки ефективності діяльності підприємства.

До першої групи показників відносять:

- ✓ усі види продуктивності праці та матеріального заохочення робітників на підприємстві;

✓ основні та додаткові показники ефективності використання земельних ресурсів, які можуть визначатись як у натуральних, так і в грошових одиницях виміру;

✓ прями та зворотні показники ефективності використання матеріальних ресурсів (основних та оборотних фондів);

✓ показники фінансової діяльності підприємства, які дають можливість здійснити оцінку:

- ліквідності та платоспроможності суб'єкту господарювання;
- його конкурентоспроможність на ринку та фінансову стійкість і незалежність;
- ділову активність товаровиробника тощо.

Узагальнюючим показником ефективності або критерієм економічної ефективності діяльності підприємства виступає рівень рентабельності.

В свою чергу рівень рентабельності буває декількох видів: рентабельність продукції, операційної діяльності, активів, власного капіталу тощо. Кожен з цих видів рентабельності відповідає за певну частину роботи підприємства. Так, рентабельність активів показує на скільки ефективно використовуються усі активи підприємства, а рентабельність продаж показує прибутковість від реалізаційної діяльності підприємства. За допомогою рентабельності продукції можливо порівняти доходи та витрати на ресурси, які були задіяні саме для виробництва певного виду продукції.

Отже, для здійснення повноцінної оцінки ефективності діяльності підприємства, її необхідно проводити на підставі аналізу не тільки узагальнюючих показників, а і за допомогою традиційних показників, за допомогою яких можливо розглянути та проаналізувати усі аспекти діяльності підприємства.

Останнім часом аналізу ефективності діяльності підприємства все більше приділяється уваги, а відповідно і методиці її оцінки. Тому в сучасному світі економіки виникають нові концепції до проведення даної

оцінки підприємства. До таких концепцій можна віднести наступні: концепція вартості бізнесу, концепція грошових потоків, система збалансованих показників.

Впровадження відповідних концепцій є поки що проблематичним, оскільки відсутнє в достатній мірі інформаційне забезпечення та відсутня єдність підходів до оцінки.

Концепція вартості бізнесу передбачає комплексну оцінку усієї діяльності підприємства, яка формує загальну вартість підприємства. Наприклад, якщо підприємство має добру репутацію та займається виготовленням високоякісної продукції – його вартість буде значно вища і навпаки. За даної концепції стратегічною метою підприємства повинна стати максимізація вартості підприємства у довгостроковому періоді.

В теорії ефективності використовують три підходи до визначення вартості підприємства – це витратний, ринковий і доходний.

Відповідно до цих підходів, методи оцінки вартості підприємства можуть базуватись на різних показниках – показниках грошових потоків, на доданих вартостях, на приведених вартостях, на суміщенні доходів та активів з використанням приведених вартостей. За цих підходів оцінки вартості підприємства, поточний прибуток не є головною метою. Головна мета збільшення вартості підприємства у майбутньому.

Концепція вартості підприємства дозволяє покращити його імідж, здійснити впровадження різноманітних інвестиційних проектів, покращити фінансовий стан підприємства, розробити стратегічний план розвитку підприємства та впровадити його у життя. При цьому підприємство повинно постійно проводити моніторинг його ринкової вартості.

Система збалансованих показників (Balanced ScoreCard, **BSC**) – це концепція стратегічного управління підприємством на основі виміру й оцінки основних показників, що враховують всі аспекти діяльності. Тобто в основі даної концепції лежить підхід вибору необхідних показників (ключових

показників ефективності КРІ), які в повній мірі нададуть можливість провести повний аналіз діяльності підприємства відповідно до обраної стратегії його розвитку.

Основною перевагою даного підходу є те, що за допомогою даної оцінки ефективності діяльності підприємства можливо побачити не тільки фактичний результат діяльності підприємства, а і пов'язати його із стратегічними цілями підприємства на підставі оцінки основних маркерів діяльності окремих структурних підрозділів підприємства в процесі досягнення стратегічної мети.

Недоліком даної концепції є те, що вона не передбачає єдиного результуючого показника ефективності.

Грошові потоки – це загальний підсумок фінансових результатів діяльності підприємства, який може визначатись протягом року на рівні оперативної діяльності (визначення надходжень та витрат грошових коштів протягом року) та на рівні стратегічної діяльності підприємства в майбутньому (визначення рівня ефективності діяльності підприємства).

Отже, концепція грошових потоків передбачає вирішення наступних питань: ідентифікації складу і тривалості грошового потоку; визначення факторів, що впливають; визначення коефіцієнту дисконтування; оцінки ризику.

Таким чином, оцінка грошових потоків є універсальним інструментом оцінки, оцінка вартості є більш комплексною ніж просто оцінка ефективності.

Отже ефективність діяльності підприємства – це складна економічна категорія, підходи та методики визначення якої досі не мають єдності. А відтак, для визначення реальної ефективності діяльності підприємства рекомендується застосовувати різноманітні концепції, підходи та методи для того, щоб повноцінно проаналізувати діяльність підприємства і зробити реальні висновки.

Висновки до першого розділу

1. Вивчення найбільш поширених трактувань поняття «ефективності діяльності підприємства» дозволило встановити, що в сучасному науковому світі відсутня єдність щодо визначення таких супутніх категорій як «результат», «ефект», «результативність» та «ефективність». Більшість науковців вважають (згідно власних визначень), що «ефект – це результат діяльності підприємства», а «ефективність – це результативність його діяльності». Тим самим вони ототожнюють ці категорії – «результат» та «ефект», «результативність» та «ефективність». При цьому під «ефектом» вони розуміють обсяг виготовленої продукції; дохід та прибуток, який отримує підприємство після реалізації продукції тощо. А під «ефективністю» - порівняння отриманого «ефекту» з витратами, які понесло підприємство для отримання відповідного «ефекту».

Вважаємо, що терміни «результат» та «ефект» не можна ототожнювати між собою, оскільки «результат» це наслідок діяльності підприємства. А «ефект» - це вже різниця між отриманим «результатом» і витратами, які несе підприємство для отримання даного результату. Відповідно до цього, існує певна різниця між «результативністю» та «ефективністю». «Результативність» визначається як співвідношення «результату» до витрат, що понесло підприємство для отримання відповідного результату, а «ефективність» - співвідношення «ефекту» до витрат.

2. Вивчення методичних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства довело, що в теорії ефективності досі не існує єдності щодо концепцій, підходів та методик оцінки ефективності діяльності підприємства. Основними з них є: грошовий підхід, ресурсний підхід, традиційний підхід та багатокритеріальний підхід. Крім вище зазначених підходів існують і інші підходи, які базуються на різних концепціях таких як: система збалансованих показників, концепція вартості бізнесу, концепція грошових потоків.

Отже ефективність діяльності підприємства – це складна економічна категорія, підходи та методики визначення якої досі не мають термінологічної узгодженості. А відтак, для визначення реальної ефективності діяльності підприємства рекомендується застосовувати різноманітні концепції, підходи та методики для того, щоб повноцінно проаналізувати діяльність підприємства і зробити реальні висновки.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Оцінка та аналіз промислово-виробничого потенціалу підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» розташоване в Якимівському районі Запорізької області. У складі підприємства є приміщення, які обладнані сучасними електронно-обчислювальними машинами та пов'язаними з ними засобами зчитування та друку інформації, модемами, джерелами безперебійного живлення, інструментами, приладами, інвентарем, комп'ютерними програмами та іншими засобами, необхідними для ефективного, оперативного та безперебійного здійснення господарської діяльності. Додатково підприємство має три приміщення для зберігання металу, металевих руд, інших товарів та продуктів, які використовуються у процесі господарської діяльності.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» середнє за розміром землекористування, має близьке розташування до пунктів реалізації сільськогосподарської та іншої продукції, характеризуються стійкими транспортними зв'язками, розташоване у сприятливому районі для вирощування озимої пшениці, кукурудзи, цукрових буряків картоплі та інших культур, а також садівництва та овочівництва.

Виконавчим органом підприємства, що здійснює управління його поточною діяльністю, є Виконавча Дирекція (колегіальний орган).

Основними видами діяльності підприємства згідно КВЕД є:

- Код КВЕД 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур;
- Код КВЕД 01.13 Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів;
- Код КВЕД 01.24 Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів;

- Код КВЕД 01.25 Вирощування ягід, горіхів, інших плодових дерев і чагарників;
- Код КВЕД 01.28 Вирощування прямих, ароматичних і лікарських культур;
- Код КВЕД 46.71 Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами;
- Код КВЕД 46.72 Оптова торгівля металами та металевими рудами;
- Код КВЕД 46.77 Оптова торгівля відходами та брухтом;
- Код КВЕД 49.41 Вантажний автомобільний транспорт;
- Код КВЕД 52.29 Інша допоміжна діяльність у сфері транспорту;
- Код КВЕД 68.20 Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна.

На умови господарювання сільськогосподарських та інших підприємств суттєво впливає міко- та макросередовище, яке, на жаль, на сучасному етапі розвитку економіки країни характеризується нестабільністю умов ведення як малого, так і середнього бізнесу, невизначеністю та постійними змінами багатьох питань в нормативно-правовій базі, відсутністю фінансової підтримки малого бізнесу тощо. А відтак, ведення бізнесу в сучасних кризових умовах повинно супроводжуватись гнучкістю підприємств до можливостей максимального задоволення потреб населення з метою максимального отримання прибутків від своєї діяльності, що дає йому можливість бути конкурентоспроможним на ринку.

Основою стабільності функціонування підприємства, його гнучкості до потреб ринку є наявність досконалого промислово-виробничого потенціалу, до складу якого входять матеріальні ресурси, трудові ресурси та земельні ресурси (як один із головних ресурсів виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств). У зв'язку із цим виникає потреба в оцінці промислово-виробничого потенціалу підприємства та його діагностиці з урахуванням спеціалізації підприємства.

Спеціалізація виробництва – це один із головних показників, який свідчить про можливість підприємства отримувати високі прибутки від своєї діяльності. Адже, високий рівень спеціалізації підприємства свідчить про його можливість мати значні конкурентні переваги на ринку продукції за рахунок низьких витрат на виробництво цієї продукції, які досягаються за рахунок скорочення постійних витрат в одиниці продукції. В той же час, високий рівень спеціалізації підприємства свідчить про його високі ризики, так як під впливом природно-кліматичних умов, зовнішніх та внутрішніх чинників, підприємство не буде мати можливості перекрити свої збитки від виробництва основного виду продукції іншими видами своєї діяльності.

Напрямок спеціалізації також суттєво впливає на кінцеві результати діяльності підприємства. Адже, потреби на ринку кожен рік можуть суттєво змінюватись. І в цьому випадку, кожне підприємство повинно мати можливість змінювати або розширювати асортимент своєї продукції завдяки гнучкості свого промислово-виробничого потенціалу.

Аналіз структури товарної продукції (додаток А) доводить, що протягом останніх п'яти років товариство з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» займалось виробництвом продукції галузі рослинництва (96,45%) та наданням послуг в сільському господарстві (3,55%). Найбільшу питому вагу у структурі товарної продукції займали зернові культури (59,25%), з них кукурудза на зерно 47,78% та соняшник (25,08%), що говорить про зерно-олійний напрям спеціалізації підприємства.

Сільське господарство, на відміну від інших галузей національної економіки, має свої особливості, однією з яких є використання земельних ресурсів не як «фундаменту» для основного виду діяльності, а як ресурсу, без якого не можливий процес виробництва. Саме від наявності кількісного розміру сільськогосподарських угідь на підприємстві формується потреба в інших ресурсах.

Сільськогосподарські угіддя не однорідні за своєю родючістю. Так, одні ділянки землі містять більше живильних речовин, інші краще

забезпечені вологою, треті мають абсолютно іншу структуру ґрунту. У зв'язку з цим, при рівних внесках праці і засобів на одиницю площі виникають відмінності в кількості одержуваної продукції. А відтак, «володарі» кращих за якістю земельних ресурсів мають додаткові конкурентні переваги, що надають їм можливості отримувати більше прибутків при рівних вкладеннях в одиницю земельної площі і, як наслідок, бути конкурентоспроможними на ринку сільськогосподарської продукції.

За розрахунками експертів наявний в нашій країні земельний потенціал може забезпечити продуктами харчування понад 200 млн жителів. Але, це можливо лише при умові їх раціонального та ефективного використання, дотримання наукових сівозмін та постійного оновлення як насінневого матеріалу, так і МТБ підприємств.

Отже, виникає необхідність в проведенні економічної оцінки наявності та ефективності використання земельних ресурсів на підприємстві.

Зараз на підприємстві всі землі орендовані і придатні для сільськогосподарського виробництва. Дослідження щодо наявності та ефективності використання земельних ресурсів на підприємстві надано у таблиці 2.1.

Дані динаміки та структури земельних ресурсів підприємства доводять, що протягом періоду дослідження площа сільськогосподарських угідь зменшилась на 2,7% або на 216,9 га, що вплинуло на скорочення, як ріллі, так і посівної площі в однакових пропорціях (на 2,8% або 217 га). Такі зміни у розмірах земельних ресурсів ніяк не вплинуло на показники рівня їх використання, які залишаються не змінними.

Постійні зміни, які відбуваються на підприємстві щодо розмірів земельних та трудових ресурсів, вплинули на землезабезпеченість, яка у 2020 році проти 2016 року зменшилась на 3,6%.

Таблиця 2.1

Динаміка і структура земельних ресурсів, землезабезпеченість

Показники	2016		2017		2018		2019		2020		2020 у % до 2016
	га	%	га	%	га	%	га	%	га	%	
Площа сільськогосподарських угідь	7971,9	100	7761	100	7698	100	7755	100	7755	100	97,3
із них: рілля	7840	98,3	7629	98,3	7566	98,3	7623	98,3	7623	98,3	97,2
Посівна площа	7840	98,3	6976	89,9	7565	98,3	7623	98,3	7623	98,3	97,2
Коефіцієнт сільськогосподарського освоєння землі	0,98	-	0,98	-	0,98	-	0,98	-	0,98	-	100,0
Коефіцієнт використання ріллі	1	-	0,9	-	1	-	1	-	1	-	100,0
Коефіцієнт розораності землі	0,98	-	0,98	-	0,98	-	0,98	-	0,98	-	100,0
Середньорічна чисельність працівників, осіб	109	-	118	-	107	-	107	-	110	-	100,9
Припадає на одного робітника: с/г угідь	73,1	-	65,8	-	71,9	-	72,5	-	70,5	-	96,4
ріллі	71,9	-	64,7	-	70,7	-	71,2	-	69,3	-	96,4

Одним із найважливіших ресурсів будь-якого підприємства є трудові ресурси. Саме вони є основою всіх прогресивних зрушень в діяльності підприємства. Від їх компетентності залежить кінцевий результат діяльності самого підприємства. Адже, навіть при наявності недостатньо оснащеної матеріально-технічної бази підприємства, недосконаліх за родючістю земельних ресурсів, нехватці фінансових ресурсів для подальшої діяльності, саме людина з її креативними ідеями, що базуються на знаннях, може вивести підприємство з будь-якого кризового стану. Отже, достатня забезпеченість підприємства молодими, енергійними, висококваліфікованими працівниками має значний вплив на продуктивність праці і, як наслідок, покращення фінансових результатів діяльності

підприємства. Недостатність робочої сили призводить до суттєвого зниження обсягів виробництва продукції, а її надлишок – до не раціонального та не ефективного використання кадрового потенціалу. Отже, наявність та ефективність використання трудового, кадрового потенціалу підприємств є одним з основних об'єктів управління.

Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами та ефективності їх використання надано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Наявність та ефективність використання трудових ресурсів

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 2016
Площа сільськогосподарських угідь	7971,9	7761	7698	7755	7755	97,3
Середньорічна чисельність працівників, осіб	109	118	107	107	110	100,9
Ними відпрацьовано – всього, т. люд.- год.	199,0	202,5	198,8	192,0	192,7	96,8
Відпрацьовано одним середньорічним працівником, люд.-год.	1826	1716	1858	1794	1752	95,9
Річний запас робочого часу, т. люд.- год.	209,8	227,2	206,0	206,0	211,8	100,9
Коефіцієнт використання робочого часу	0,95	0,89	0,97	0,93	0,91	95,9
Трудозабезпеченість	1,37	1,52	1,39	1,38	1,42	103,7
Виготовлено продукції на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	859,9	682,6	520,3	840,5	933,8	108,6
Виготовлено продукції за 1 люд.-год., грн.	470,9	682,6	520,3	840,5	933,8	198,3

Аналіз наявності та ефективності використання трудових ресурсів свідчить, що у 2020 році проти 2016 року на підприємстві загальна чисельність працюючих збільшилась на 1 особу і склала 110 осіб. Подальший аналіз надає можливість засвідчити, що загальний обсяг відпрацьованого часу працівниками підприємства менший від річного запасу робочого часу і в

динаміці він також скорочується. Проте, це не впливає на грошовий обсяг виготовленої продукції, як одним середньорічним працівником, так і за 1 людино-годину, який збільшився у 2020 році проти 2016 року на 8,6% та 98,3% відповідно.

Основною складовою частиною матеріально-технічної бази підприємства, а відповідно і промислово-виробничого потенціалу є засоби та предмети праці, які у грошовій формі набувають форми основних та оборотних фондів підприємства. Саме від їх наявності, потужності та стану, в якому вони перебувають, залежить кінцевий результат діяльності підприємства. Адже, чим потужніший енергетичний ресурс (засіб праці), тим більше за його допомогою підприємство виготовить продукції. Проте, не завжди наявні ресурси підприємства відповідають його потребам, в наслідок чого підприємство вимушене нести витрати на зберігання ресурсів, які не використовуються у процесі виробництва продукції, що суттєво впливає на кінцеві результати діяльності підприємства.

А відтак, основною задачею будь-якого підприємства є належне, структуроване формування і оновлення виробничих фондів підприємства, яке буде відповідати потребам підприємства, новітнім технологіям тощо.

Оцінка майнового стану підприємства надана у таблиці 2.3.

Оцінка майнового стану підприємства доводить, що стан його матеріально-технічної бази з кожним роком погіршується і у 2020 році співвідношення придатності та зношеності основних фондів складає практично 1:1 (коефіцієнт придатності у 2020 році склав 0,54). І це незважаючи на те, що коефіцієнт оновлення у 2017, 2018 та 2019 роках перевищував коефіцієнт вибуття основних засобів підприємства.

Отже, підприємству рекомендується переглянути всі можливі варіанти оновлення стану матеріально-технічної бази. Адже зараз її стан знаходиться у критичному співвідношенні, за яким буде складніше очікувати позитивні результати від своєї діяльності.

Оцінка майнового стану підприємства

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2020 у % та «+»; «-» до 2016
Коефіцієнт зносу	0,34	0,34	0,39	0,43	0,46	0,12
Коефіцієнт придатності	0,66	0,66	0,61	0,57	0,54	-0,12
Коефіцієнт оновлення	0,65	0,27	0,32	0,13	0,06	-0,59
Коефіцієнт вибуття	0,03	0,23	0,32	0,21	0,11	0,08
Первісна вартість основних засобів, тис. грн.	47618	60498	79855	89914	94914	199,32
Сума зносу основних засобів на кінець звітного періоду, тис. грн.	16047,3	20861	30829	39080	43744	272,59
Залишкова вартість основних засобів на кінець звітного періоду, тис. грн.	31570,7	39637	49026	50834	51170	162,08

Наявність досконалої матеріально-технічної бази на підприємстві – це лише складова ефективної діяльності підприємства. Адже, досить часто керівники підприємств не вміють досконало, раціонально, ефективно використовувати свої потенційні ресурси. Тому, кінцеві результати діяльності підприємства залежать не тільки від наявності досконалої матеріально-технічної бази, а й від ефективності її використання.

Забезпеченість та ефективність використання наявних виробничих фондів визначається за допомогою низки показників, які надані у таблиці 2.4.

Ефективність використання виробничих фондів залежить не тільки від наявності відповідних ресурсів, а і від тих обсягів продукції, яка була виготовлена цими ресурсами. Так, аналіз ефективності використання виробничих фондів доводить, що незважаючи на збільшення вартості основних та оборотних фондів на підприємстві у 2020 році проти 2016 року на 97,8% та 159,7% відповідно, ефективність їх використання на підприємстві погіршується (фондовіддача у 2020 році проти 2016 року скоротилась на 44,1% і склала 2,0; тривалість одного обороту оборотного

капіталу збільшилась на 137,1% і склала 383 дні). Це відбувається за рахунок нерівномірних темпів зростання вартості основних фондів, оборотних фондів та виручки від реалізації продукції.

Таблиця 2.4

**Забезпеченість та економічна ефективність використання
виробничих фондів**

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 2016
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн.	25788	35603,9	44331,5	49930,0	51002,0	197,8
Площа сільськогосподарських угідь, га	7971,9	7761	7698	7755	7755	97,3
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	41459,6	66228	77717	102554	107681,7	259,7
Виручка від реалізації с/г продукції тис. грн.	93733	80549,5	55671,1	89938,4	102717,4	109,6
Середньорічна численність працівників, осіб	109	118	107	107	110	100,9
Фондооснащеність, грн.	323,5	458,8	575,9	643,8	657,7	203,3
Фондоозброєність, грн.	236,6	301,7	414,3	466,6	463,7	196,0
Фондомісткість (за чистим доходом), грн.	0,3	0,4	0,8	0,6	0,5	165,5
Фондовіддача (за чистим доходом), грн.	3,6	2,3	1,3	1,8	2,0	55,9
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	2,26	1,22	0,72	0,88	0,95	42,2
Тривалість одного обороту оборотного капіталу, дні	161,4	300,1	509,5	416,2	382,6	237,1
Припадає оборотних засобів на 100 грн. основних, грн.	160,77	186,01	175,31	205,4	211,1	131,3
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	1876,9	929,2	-3021,6	-1020,6	2651,3	141,3
Вартість активів, тис. грн.	100594,8	93252,85	142116,5	157253	167984	167,0
Рентабельність активів, %	1,87	1,00	-2,13	-0,65	1,58	-0,3 в.п.

В цілому, у 2020 році проти 2016 року рентабельність активів погіршилась на 0,3 відсоткових пункти. Але в порівнянні з 2018 та 2019 роками даний показник підвищився на 3,71 та 2,23 відсоткових пункти, що говорить про позитивну тенденцію діяльності підприємства і ефективність використання виробничих фондів.

Кінцеві результати ефективної діяльності підприємства напряму залежать від ефективності використання промислово-виробничого потенціалу. Адже, тільки органічно поєднані між собою фактори виробництва в змозі виготовити більше високоякісної продукції при найменших витратах, після реалізації якої підприємство зможе отримати більший прибуток ніж його конкуренти.

Тому завершальним етапом в оцінці та аналізі наявності і ефективності використання промислово-виробничого потенціалу підприємства та результатів його діяльності буде аналіз основних його показників операційної діяльності (таблиця 2.5).

Дослідження операційної діяльності підприємства довели, що протягом останніх п'яти років товариство з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» покращило свою забезпеченість промислово-виробничим потенціалом (хоча стан основних фондів знаходиться на межі співвідношення 1:1 щодо їх придатності та зношеності). Що ж стосується ефективності використання потенціалу підприємства, тут не можна висловити думку однозначно, оскільки загальна тенденція співвідношення звітного року до базового, говорить про погіршення використання виробничих фондів, яка відбувається, головним чином, за рахунок не рівномірних темпів зростання розміру виручки від реалізації продукції та наявності ресурсів на підприємстві. Але самі показники відповідають нормативам і в порівнянні з попередніми двома роками навіть кращі. Так, фондівдача в динаміці 2020 року до 2016 року скоротилась на 44,1% і складає 2 (що в цілому говорить про ефективне використання основних фондів); тривалість оборотності оборотного капіталу збільшилась на 137,1% і склала 383 дні (але в порівнянні з двома

попередніми роками це значно кращий результат); річна та годинна продуктивність праці у грошовому вимірі підвищились на 8,6% та 98,3% відповідно.

Таблиця 2.5

Основні показники операційної діяльності підприємства

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2020 у % до 2016
Площа сільськогосподарських угідь, га	7971,9	7761	7698	7755	7755	97,3
із них: рілля	7840	7629	7566	7623	7623	97,2
Середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн.	25788	35603,85	44331,5	49930	51002	197,8
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	41459,6	66228	77717	102554	107681,7	259,7
Середньорічна чисельність працівників, осіб	109	118	107	107	110	100,9
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	93733	80549,5	55671,1	89938,4	102717,4	109,6
Отримано на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.:	1175,8	1037,9	723,2	1159,7	1324,5	112,7
- товарної продукції						
- прибутку	23,54	11,97	-39,25	-13,16	34,19	145,2
Отримано товарної продукції, грн., на:						
- 100 грн. основних виробничих фондів с.-г. призначення	363,5	226,2	125,6	180,1	201,4	55,4
- одного середньорічного робітника	859935,8	682622,9	520290,7	840545,8	933794,5	108,6
Рівень рентабельності, %	2,04	1,17	-5,15	-1,12	2,65	0,61 в.п.

В цілому, за п'ять років досліджень результати діяльності підприємства значно покращились (особливо по відношенню до 2018 та 2019 років), що вплинуло на критерій економічної ефективності – рівень рентабельності

основної діяльності, який підвищився на 0,61 відсоткових пункти у 2020 році проти 2016 року і склав 2,65%.

2.2. Аналіз фінансового стану діяльності підприємства

Для виживання та стабільної діяльності в кризових умовах, кожне підприємство повинне вміти оцінити свої фінансові можливості і можливості своїх потенційних конкурентів. Це досягається за рахунок проведення фінансової діагностики підприємства, яка передбачає дослідження за різними напрямками, а саме:

- оцінка майнового стану;
- ліквідності активів та платоспроможності підприємства;
- оцінка фінансової незалежності та структури капіталу;
- оцінка прибутковості та рентабельності підприємства;
- оцінка показників ділової активності.

На основі аналізу відповідних показників за кожним напрямом діагностики фінансового положення підприємства можливо визначити наскільки підприємство є фінансово стійким по відношенню до можливих ризиків в своїй діяльності, чи є воно платоспроможним (що значно вплине на отримання можливої позики у майбутньому для розвитку своєї діяльності) тощо.

Головною метою аналізу фінансового стану є своєчасне виявлення та усунення недоліків у фінансовій діяльності підприємства і пошук резервів зміцнення фінансового стану підприємства та його платоспроможності, що позитивно впливає на конкурентоспроможність самого підприємства.

Важливим етапом аналізу фінансового стану підприємства є аналіз майнового стану підприємства, який відображає наявність,

розміщення і використання ресурсів суб'єкта господарювання, його реальні і потенційні фінансові можливості.

Оцінка майнового стану підприємства, яка була проведена у розділі 2.1, довела, що стан матеріально-технічної бази підприємства з кожним роком погіршується (що не можна сказати про його ефективність використання). Про це свідчать коефіцієнти зносу та придатності основних засобів, які у 2020 році досягли співвідношення 1:1. Оновлення основних засобів на підприємстві відбувається останнім часом досить повільними темпами (коефіцієнт оновлення у 2020 році склав 0,06 проти 0,65 у 2016 році). До того ж співвідношення оборотних засобів до основного капіталу на підприємстві з кожним роком зростає, що говорить про стрімкий ріст цін на сировину та матеріали. А відтак, фінансовий стан підприємства може з кожним роком погіршуватись.

Оновлення основних фондів може відбуватись тільки при умові платоспроможності, ліквідності та кредитоспроможності підприємства. Адже, саме ці показники намагаються оцінити потенційні партнери по бізнесу та кредитори під час укладання угоди. Розуміння цих показників дає можливість реально оцінити протягом якого часу підприємство буде в змозі повернути борги або розрахуватись за поставлену продукцію.

Оцінку ліквідності та платоспроможності підприємства надано у таблиці 2.6.

Аналіз основних показників ліквідності підприємства свідчить, що у 2020 році проти 2016 року вони погіршуються (коефіцієнти загальної, швидкої та абсолютної ліквідності зменшились на 7,29; 2,62 та 0,22 відповідно). Проте, їх значення у 2020 році відповідають нормативам. Так, оптимальний норматив загальної ліквідності складає 2-2,5 (на підприємстві 2,93), швидкої ліквідності 0,6-0,8 (на підприємстві 0,95), абсолютної ліквідності 0,2, але за умови нормальної, стабільної роботи підприємства значення даного коефіцієнта може наближатись до 0 (на підприємстві 0,003).

Оцінка ліквідності активів та платоспроможності підприємства

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020 у % та «+»; «-» до 2016
Поточні активи, тис. грн.	74806,8	57649	97785	107323	116982	156,38
Поточні зобов'язання, тис. грн.	7313,0	2334,0	38311,0	44337,0	39903,3	545,65
Грошові кошти та поточні фінансові інвестиції, тис. грн.	1599,4	1104	649	107	135	8,43
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	24529,3	31725	45215	44983	37786	154,04
Запаси, тис. грн.	34286,1	24454	51921	62233	52898	154,28
Величина чистих оборотних активів (робочий функціонуючий капітал), тис. грн.	67493,8	55315	59474	55986	61025	90,42
Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності (покриття)	10,22	24,7	2,55	2,42	2,93	-7,29
Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності	3,57	14,07	1,2	1,02	0,95	-2,62
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,22	0,47	0,02	0,002	0,003	-0,22
Коефіцієнт маневрування власних оборотних коштів	0,02	0,02	0,01	0,002	0,002	-0,02
Частка оборотних коштів в активах	0,7	0,49	0,65	0,68	0,70	0,00
Частка запасів в поточних активах	0,46	0,42	0,53	0,58	0,45	-0,01

Не достатній розмір показника абсолютної ліквідності свідчить про те, що на підприємстві існує досить велика частина дебіторської заборгованості, яка у 2020 році проти 2016 року зросла на 54,04%, а проти 2019 року вона зменшилась на 16,0%. Відповідно до цього, не можна сказати однозначно, що підприємство погіршило значення своєї абсолютної ліквідності.

Таким чином, на період звітного року підприємство має деякі проблеми тільки з миттєвою платоспроможністю, оскільки на підприємстві існує ще досить велика частина дебіторської заборгованості, а частка запасів в поточних активах складає майже половину (0,45), що також впливає на розмір наявних грошових коштів на підприємстві.

На фінансову стійкість підприємства суттєвий вплив має співвідношення власного та позикового капіталу, яке свідчить про фінансову незалежність підприємства від інших суб'єктів господарювання. Також велике значення має політика фінансування підприємства (насамперед необоротних активів і запасів). Тому з метою оцінки фінансової стійкості необхідно проаналізувати структуру капіталу (табл. 2.7).

З таблиці 2.7 можна зробити висновок, що підприємство є фінансово-незалежним, тому що коефіцієнт незалежності (автономії, власного капіталу) вищий за його нормативне значення, яке складає 0,5, а коефіцієнт фінансової стабільності вищий за одиницю протягом усього періоду дослідження. Тобто загальна кількість власних коштів підприємства перевищує кількість позикового капіталу.

Проте, останнім часом на підприємстві прослідковується негативна тенденція до погіршення стану. Так, якщо коефіцієнт фінансової стабільності підприємства протягом 2016-2017 років складав 9,0, то вже починаючи з 2018 року даний показник скоротився до 2,3, знизившись на 6,67 або 25,6% у 2020 році проти 2016 року. Це означає, що загальна кількість позикових коштів на підприємстві останнім часом збільшилась на чверть по відношенню до власного капіталу, що пояснюється швидким зростанням цін на сировину та основні засоби, які підприємство намагається оновити (хоча досить повільними темпами). В цілому, протягом періоду дослідження на підприємстві відбувалась тенденція до зростання короткострокових позиків і зменшення довгострокових (за винятком 2020 року, в якому підприємство біля 5,0 млн. грн. витратило на оновлення основних засобів)

Отже, підприємство протягом періоду дослідження є фінансово незалежним, яке спроможне конкурувати на ринку з іншими суб'єктами господарювання.

Таблиця 2.7

Показники фінансової незалежності та структури капіталу

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020 у % та «+»; «-» до 2016
Коефіцієнт незалежності (автономії, власного капіталу)	0,9	0,9	0,7	0,7	0,7	-0,20
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,1	0,1	0,3	0,3	0,3	0,20
Коефіцієнт фінансової залежності	1,1	1,1	1,4	1,4	1,4	0,32
Коефіцієнт фінансової стабільності (стійкості)	9,0	9,0	2,3	2,3	2,3	-6,67
Коефіцієнт заборгованості	0,1	0,1	0,4	0,4	0,4	0,32
Показник фінансового лівериджу	0,03	0,08	0,04	0,03	0,09	0,06
Коефіцієнт маневреності власних коштів	0,75	0,66	0,60	0,57	0,66	-0,09
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,03	0,08	0,04	0,03	0,08	0,05
Коефіцієнт структури залученого капіталу	0,27	0,75	0,10	0,06	0,21	-0,06
Коефіцієнт інвестування	3,51	2,36	2,24	2,20	2,31	-1,21
Власний капітал, тис. грн	90535,32	83927,56	99481,55	110077,1	117588,8	129,9
Поточні зобов'язання, тис. грн.	7313,0	2334,0	38311,0	44337,0	39903,3	в 5,5 рази
Довгострокові пасиви, тис. грн.	2746,5	6991,3	4324,0	2838,9	10491,9	в 3,8 рази
Кредиторська заборгованість (позиковий капітал), тис. грн.	10059,5	9325,3	42635,0	47175,9	50395,2	в 5,0 рази

Стійкий фінансовий стан підприємства в ринкових умовах значною мірою обумовлюється його діловою активністю. Саме ділова активність підприємства, в основі якої лежить вміння кадрового потенціалу своєчасно приймати ефективні та новітні рішення, дає можливість йому виходити на

нові ринку збуту продукції, розширювати свій асортимент, конкурувати з іншими підприємствами і бути конкурентоспроможними на ринку.

Ділова активність оцінюється системою показників (коефіцієнтів), які характеризують найважливіші сторони діяльності підприємства і дають змогу оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує свої кошти.

Таблиця 2.8

Показники ділової активності підприємства

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2020 у % та «+»; «-» до 2016
Середній підсумок балансу, тис. грн.	68389,0	96923,8	117684,7	149684,8	162618,5	237,8
Середня дебіторська заборгованість, тис. грн.	13577,2	28127,2	38470,0	45099,0	41384,4	в 3,0 рази
Середня кредиторська заборгованість, тис. грн.	5813,2	9692,4	25980,1	44905,4	48785,6	в 8,4 рази
Середні виробничі запаси, тис. грн.	18231,1	29370,1	38187,5	57077,0	57565,5	в 3,1 рази
Середня величина власного капіталу, тис. грн.	84638,0	87231,4	91704,6	104779,3	113833,0	134,5
Коефіцієнт трансформації капіталу	1,37	0,83	0,47	0,60	0,63	-0,74
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	6,90	2,86	1,45	1,99	2,48	-4,42
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	16,12	8,31	2,14	2,00	2,11	-14,02
Коефіцієнт оборотності матеріально-виробничих запасів	5,04	2,71	1,54	1,59	1,74	-3,30
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,11	0,92	0,61	0,86	0,90	-0,21
Коефіцієнт оборотності основних засобів	3,63	2,26	1,26	1,80	2,01	-1,62
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	2,26	1,22	0,72	0,88	0,95	-1,31
Тривалість обороту оборотних засобів у днях	161,4	300,1	509,5	416,2	382,6	221,20

Аналіз ділової активності товариства з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» наведено в таблиці 2.8.

Аналіз показників ділової активності підприємства довів, що у зв'язку з нестабільним (кризовим) станом у державі, усі коефіцієнти оборотності (дебіторської та кредиторської заборгованостей, власного капіталу, основних та оборотних засобів, матеріально-виробничих запасів) у 2020 році проти 2016 року зменшились, що негативно впливає на операційну і фінансову діяльність підприємства. Так, у зв'язку із скороченням коефіцієнту оберненості оборотних засобів, їх тривалість обороту у 2020 році складає 383 дні, що більше ніж рік. Відповідно це суттєво впливає на можливості фінансової та операційної діяльності підприємства. Проте, слід зазначити, що на відміну від 2018 та 2019 років у 2020 році відбувається зростання усіх коефіцієнтів оборотності, що говорить про покращення діяльності підприємства.

Таким чином, аналіз фінансового стану підприємства довів, що не зважаючи на те, що протягом 2018-2019 років у підприємства збільшився розмір дебіторської заборгованості і зменшився розмір грошових коштів (що вплинуло на швидку і абсолютну ліквідність підприємства та тривалість обороту оборотних засобів), а відповідно підприємство було вимушене збільшити розмір короткострокової кредиторської заборгованості і відмовитись від оновлення основних засобів за допомогою довгострокових кредитів, воно протягом останніх п'яти років залишається фінансово незалежним, стабільним, платоспроможним, а відповідно і конкурентоспроможним. До того ж у 2020 році результати його діяльності по відношенню до попередніх двох років покращились, що надало йому можливості одержати довгостроковий кредит для оновлення застарілої матеріально-технічної бази.

Висновки до другого розділу

1. Товариство з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» є середнім за розміром, займається виробництвом продукції галузі рослинництва (96,45%) та наданням послуг в сільському господарстві (3,55%) і має зерно-олійний напрям спеціалізації.

2. Згідно досліджень операційної діяльності, підприємство протягом останніх п'яти років за показниками покращило свою забезпеченість промислово-виробничим потенціалом (хоча стан основних фондів знаходиться на межі співвідношення 1:1 щодо їх придатності та зношеності). Що ж стосується ефективності використання потенціалу підприємства, тут не можна висловити однозначної думки, оскільки загальна тенденція співвідношення звітного року до базового, говорить про погіршення використання виробничих фондів, що відбувається, головним чином, за рахунок не рівномірних темпів зростання розміру виручки від реалізації продукції та наявності ресурсів на підприємстві. Але самі показники відповідають нормативам і в порівнянні з попередніми двома роками навіть кращі. Так, фондвіддача в динаміці 2020 року до 2016 року скоротилась на 44,1% і дорівнює 2, що в цілому говорить про ефективне використання основних фондів; тривалість оборотності оборотного капіталу збільшилась на 137,1% і склала 383 дні, але в порівнянні з двома попередніми роками це значно кращий результат; річна та годинна продуктивність праці у грошовому вимірі підвищились на 8,6% та 98,3% відповідно.

3. Дослідження фінансового стану підприємства переконує, що воно є фінансово стабільним, незалежним та платоспроможним (питома вага власного капіталу у загальній вартості балансу підприємства складає 70,0%, а коефіцієнт загальної ліквідності дорівнює 2,93 при нормі 2-2,5). Проте, існують і певні проблеми. Так, незважаючи на високі коефіцієнти незалежності, стійкості та загальної ліквідності підприємства, розмір наявних

грошових коштів на підприємстві не значний. Адже на підприємстві ще залишився великий розмір дебіторської заборгованості, період оборотності грошової одиниці складає більше року, а коефіцієнт абсолютної ліквідності можна практично прирівняти до нуля. І все це на фоні того, що протягом 2018-2019 років підприємство було збитковим.

4. Результати операційної діяльності протягом періоду дослідження значно коливались (від прибутковості до збитковості), але в цілому у 2020 році проти 2018-2019 років покращились, що вплинуло на критерій економічної ефективності – рівень рентабельності основної діяльності, який підвищився на 0,61 відсоткових пункти у 2020 році проти 2016 року і склав 2,65%.

РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Обґрунтування інвестиційного проекту вирощування мікрозелені на гідропоніці

Проведені дослідження діяльності підприємства протягом останніх п'яти років довели, що ТОВ «Агролюкс» є фінансово стабільним, плато- та кредитоспроможним і прибутковим. Хоча протягом 2018 та 2019 років мало певні збитки від результатів своєї діяльності. Тому, для збільшення прибутковості діяльності підприємства, підвищення його рентабельності та стабільності отримання прибутків, йому пропонується впровадити у свою діяльність виробництво такого виду продукції, який користується постійним попитом на ринку, а його процес виробництва дозволяв би отримувати продукцію протягом року.

Останнім часом все більше приділяється уваги вирощуванню продукції у закритому ґрунті. Це дозволяє протягом року отримувати продукцію овочівництва у свіжому вигляді. Тому, пріоритетними напрямками розвитку підприємства є вирощування продукції у закритому ґрунті. А серед нових трендів виробництва продукції, яка жваво користується попитом в громадському харчуванні та інших галузях є мікрозелень.

До основних переваг мікрозелені або мікрогрін (Microgreen) відносять її смакові властивості, корисність для здоров'я людини та здатність рослини розвиватись без наявності добрив. Насичення ринку цим продуктом може стати досить вигідним видом бізнесу. Саме тому, підприємству пропонується впровадити у процес виробництва вирощування мікрозелені у закритому ґрунті.

До початку складання інвестиційного проекту щодо ефективності виробництва мікрозелені в закритому ґрунті, потрібно вивчити всі властивості даного виду продукції (для повного розуміння масштабів виробництва, попиту на нього тощо), а також визначитись з технологією виробництва продукції.

Мікрозелень – це молоді рослини, які містять в собі досить велику кількість корисних речовин таких як: хлорофіл, велику кількість білка (в 100 г мікрозелені його навіть більше ніж в 100 г. м'яса), вітамінів, мінералів тощо. Взагалі хлорофіл сприяє:

- зміцненню клітинних мембран;
- загоєнню ран;
- підсиленню імунітету завдяки очищенню організму від бактерій, грибків, вірусів.

Також мікрозелень сприяє запобіганню сечокам'яної хвороби, хвороби нирок, покращенню роботи печінки, зміцнює нервову систему, рекомендується при хворобі на цукровий діабет та при захворювання щитовидної залози. Завдяки схожості будови своєї молекули з молекулою гемоглобіну, хлорофіл здатний лікувати анемічні стани організму, пов'язані з недостатністю синтезу пігменту крові, підвищуючи його рівень.

Мікрозелень, в якій знаходиться велика кількість вітаміну С та каротину, сприяє захисту людського організму від руйнівної дії вільних радикалів. Всі хто постійно вживають в їжу мікрозелень є більш витривалими та працездатними, у них нормалізується обмін речовин.

Вчені довели, що в проростках міститься в 100 разів більше ферментів, ніж в сирих овочах і фруктах. Ферменти – це специфічні білки, які діють як каталізатори для всіх функцій нашого організму. Ферменти руйнуються при нагріванні, так що при тепловій обробці овочів ми практично не отримуємо корисних речовин. Проросток – це цілісний живий організм, що не піддавався ніяким впливам шкідливого навколишнього середовища, тому в

ньому міститься максимальна концентрація активних компонентів. Вживаючи Мікрогрін, за пару місяців можна схуднути без шкоди для здоров'я [4].

Світові дослідження довели, що люди, які вживають велику кількість мікрозелені в свій раціон - у них розвиток пухлини, або взагалі зупиняється, або навіть спостерігається регрес.

Виходячи з властивостей мікрозелені і можливого його застосування, основними каналами реалізації цього продукту можуть бути мережі супермаркетів, ресторани, підприємства харчової промисловості Дніпропетровської області та прилеглих до неї областей.

Під час вивчення технології вирощування мікрозелені на гідропоніці було встановлено, що гідропоніка це наука про вирощування рослин без ґрунту.

Коли говорять про гідропоніку, мають на увазі, що рослина вирощується без ґрунту, а те, що їй потрібно для нормального розвитку, вона отримує зі спеціального розчину, в якому містяться всі необхідні для неї живильні речовини. Гідропоніка має явні плюси в порівнянні з класичним способом вирощування рослин. Наприклад, «посаджена» в живильний розчин рослина завжди отримує потрібні речовини в необхідній кількості, чого не завжди можна домогтися при її посадці в ґрунт. При цьому рослини ростуть швидше і, як правило, виходять більш здоровими і міцними, ніж при традиційному способі вирощування. Помічено також, що зростає врожайність і подовжується час цвітіння у декоративних рослин. Гідропоніка дозволяє легше контролювати витрати води (економиться до 95% води по відношенню до вирощування у відкритому ґрунті), коріння рослин не страждають від пересихання, а також вирішується проблема ґрунтових шкідників і хвороб - ця тема просто перестає бути актуальною. Шанувальники гідропоніки стверджують, що цей спосіб вирощування до того ж і більш гігієнічний: немає потреби возитися із землею, в ній не

розлучаються дрібні мошки - сциаріди та інше. Природно, представляти цей метод ідеальним не варто: вирощуючи рослини таким чином, потрібно ретельно контролювати склад розчину і стан субстрату, враховуючи при цьому вид рослини і жорсткість води, крім того, знадобиться перевірка стану коренів рослин і контроль за температурою рідини в горщику.

Говорячи про гідропоніку слід враховувати, що гідропоніка ділиться на окремі класи, а саме:

- Агрегатопоніку - як замітник ґрунту використовуються тверді субстрати з невеликою вологістю;

- Хемопоніку - в якості замітника використовуються субстрати, які мають рослинне походження;

- Іонітопоніку – використовуються смоли, які насичуються поживними речовинами, що необхідні для рослин;

- Водні культури – під час вирощування рослин даним способом їх корені занурюються у живильну рідку речовину;

- Аеропоніка – сутність даного різновиду гідропоніки полягає у тому, що корені рослин знаходяться не у воді, не у ґрунті, а у вологому повітрі, завдяки обприскуванню їх рідкими, поживними розчинами [4].

У якості субстрату для вирощування мікрозелені можуть використовуватись:

- мінеральна вата;
- перліт;
- кокосові мати;
- льняні килими (льняні мікроґріни);
- сіно;
- поролон тощо.

Кожен з цих видів субстрату має свої особливості, які потрібно враховувати під час його вибору для застосування вирощування мікрозелені. Розглянемо усі плюси а мінуси кожного з них.

Мінеральна вата. Особливість даного субстрату полягає у тому, що до його складу включаються різні наповнювачі, такі як: базальт, різні волокна рослин тощо. Все це робить мінеральну вату досить нейтральним матеріалом, який можна застосовувати під час вирощування мікрозелені. Проте, до її складу також включаються деякі метали, що негативно впливають на мікрогрін.

Отже, основним плюсом мінеральної вати, як субстрату для вирощування мікрозелені, є те, що це доступний розповсюджений субстрат за досить малою ціною. Основними мінусами цього субстрату є те, що під час зрощення в мінеральній ваті волога розподіляється не рівномірно, що негативно впливає на відсоток пророщеного насіння. Крім того, під час поливу нижня частина мінеральної вати може бути сильно зволожена, а верхня – сухою і мати певні частини з виділеною солю, яку потрібно змивати водою. А це додаткові витрати на використання води.

Таким чином, мінеральну вату у якості субстрату не рекомендується використовувати під час вирощування екологічно чистого мікрогрину.

Перліт. Це природний матеріал, що добувається, форма вулканічного скла, яке швидко нагріте до 900°С, внаслідок чого він роздувається подібно до смаженої кукурудзи, від того що вода при нагріванні розширюючись утворює безліч крихітних пухирів. Він вважається одним з найкращих субстратів для гідропоніки, оскільки він може використовуватись необмежену кількість разів. Проте, навіть у цього субстрату є свої мінуси для вирощування мікрозелені. Так, він досить легкий, що сприяє легкому його підйому на поверхню води. Це, в свою чергу, впливає на те, що кореневій системі досить складно закріпитись за гранули перліту. Крім того, гранули перліту не надають необхідного живлення мікрозелені для їх розвитку. Також перліт вважається більш трудовитратним в застосуванні, так як передбачає додаткове очищення від кореневої системи попереднього врожаю продукції.

Кокосові мати. Їх виробництво здійснюється з волокон кокосового горіху, який містить досить багато живильних речовин і, відповідно, є органічним субстратом для вирощування мікрозелені. Позитивними рисами даного субстрату також є те, що кокосові мати досить гарно утримують вологу і мають високу буферність. Проте, після обробки кокосове волокно може утримувати в собі хлор та натрій, що негативно впливає на екологічно чистий вид продукції. Мікрозелень, яку вирощують за допомогою кокосових матів не рекомендується купувати ресторанам. А відтак, ми можемо втратити значну частину споживачів нашої продукції.

Льняні килими або льняний мікрогрін. Даний вид субстрату повністю виготовляється з натуральної сировини, є екологічно чистим. В його складі відсутні солі, штучні добавки та метали. Він надає мікрозелені необхідну кількість живлення. Може використовуватись у процесі виробництва до трьох циклів.

Таким чином, проведені дослідження щодо можливих варіантів використання різних видів субстрату для вирощування мікрозелені, можна зробити висновок, що одним з найкращих матеріалів є льняний мікрогрін [29].

Як це буде працювати?

Спочатку на спеціальні не глибокі сталеві піддони викладають субстрат, після чого насіння мікрозелені розподіляють на ньому і ретельно поливають водою. Для покращення проростання насіння рекомендується додавати спеціальні добрива для вирощування мікрозелені. Потім накривають кришкою та встановлюють в темне і тепле місце до появи перших всходів. Після чого виставляють в добре освітлене місце для їх подальшого росту. Взимку в якості освітлення виступають спеціальні лампи LED. Наявність добрив та кисню у воді постійно контролюється. Треба також стежити за насінням і за температурою в ємності — вона повинна складати приблизно 20-22 градуси. Щоб дозріти до стадії продажу,

паросткам потрібно 10-15 днів. Відповідно, протягом року підприємство може зібрати 36 урожаїв мікрозелені.

Для вирощування мікрозелені підприємству рекомендується звернутись до товаровиробників, що спеціалізуються на будівлі теплиць за сучасними технологіями, які можуть мати повну або часткову систему автоматизації процесів вирощування культур в закритому ґрунті. Загальна вартість таких теплиць може коливатись від 90 до 200 євро за кв. м.

Отже, враховуючи технологію вирощування мікрогрину на основі гідропоніки та сучасне обладнання для цього, підприємству рекомендується вкласти кошти в будівництво 30 м² у розмірі 100 євро за 1 м². Таким чином, загальна сума інвестицій в будівництво теплиці складе 93 000 грн. (30*100*30,0 = 93000).

Оскільки підприємству пропонується побудувати теплицю з мінімальною кількістю обладнання (вона буде включати тільки необхідну систему подачі та стоку води), необхідно визначитись також з додатковим обладнанням, яке потрібно закупити для можливості вирощування мікрозелені за встановленою технологією.

Для цього було проаналізоване все можливе обладнання, яке має різну цінову категорію та різні складові частини. Розглянемо деяке обладнання.

ГідроФерма – це вже готове обладнання для вирощування мікрозелені та інших низькорослих рослин. До свого складу воно включає: металеві стелажі, світлодіодні лампи, лотки з кришками для вирощування рослин, насосне обладнання, ємності для живильної речовини тощо. Загальний розмір такого обладнання – 2100 x 1300 x 600 мм. Розміри стелажів складають: 1250 x 550мм x 3 мм. Кількість стелажів – 6 , які розмішені в три яруси (рис. 3.1.)

Рис. 3.1 ГідроФерма для вирощування мікрозелені

Загальна вартість такого обладнання складає 36860 грн. за одну установку. [25] Для нашої теплиці таких установок потрібно (як мінімум) 8 шт. А це означає, що дане обладнання гарне, але воно включає до свого складу насосне обладнання, яке нам не потрібне, так як воно входить до вартості теплиці.

Також є дуже схожі за своєю комплектацією гідропонні установки для вирощування продукції рослинництва (рис. 3.2). Проте, їх вартість ще дорожча. [6]

Рис. 3.2 Устаткування для вирощування мікрозелені на основі гідропоніки

Гідропонна система ГЗК М224 (рис. 3.3). Вона має чотири яруси. Розміри стелажів складають: 1500 x 600мм. Кількість стелажів на одному ярусі – 2. Каркас системи виготовлений з оцинкованої сталі, а лотки з пластику, який використовується в харчовому виробництві. До того ж у комплектації йдуть кришки, які потрібні для пророщення рослин. Вартість такої установки складає 12 000 грн. [5]

Виходячи з проведеного аналізу основних видів гідропонних установок в виробничих масштабах можемо зробити висновок, що гідропонна система ГЗК М224, як найкраще, підійде для даного виробництва. Необхідна кількість таких установок (з урахуванням розмірів теплиці) складає 8 штук.

Отже, загальна сума витрат на придбання гідропонної системи для виробництва мікрозелені складає 96 000 грн. (12000 грн. x 8 шт. = 96 000 грн).

Для того щоб здійснити розрахунок економічної ефективності впровадження інвестиційного проекту з вирощування мікрозелені, розглянемо усі поточні витрати.

Рис. 3.3 Гідропонні система ГЗК М224

Оскільки сам процес виробництва мікрозелені на основі гідропоніки передбачає її виробництво на основі води, то спочатку проведемо розрахунки щодо її необхідної кількості та вартості протягом року. Для цього спочатку розрахуємо загальну площу в одній установці. Оскільки її розміри складають 1,5м x 0,6 м, то в одному ярусі, де знаходиться 2 відповідного розміру лотка, її площа складає $1,8 \text{ м}^2$ ($1,5 \times 0,6 \times 2 = 1,8 \text{ м}^2$). В чотирьох ярусах – $7,2 \text{ м}^2$ ($1,8 \text{ м}^2 \times 4 = 7,2$). А в восьми установках $57,6 \text{ м}^2$ ($7,2 \times 8 = 57,6$).

Тепер, враховуючи, що вода вимірюється в м^3 , а висота одного піддону складає 0,1 м, то кількість необхідної води буде складати $5,76 \text{ м}^3$ ($57,6 \times 0,1 =$

5,76). Для загального підрахунку необхідної кількості води, спочатку визначений обсяг води на одну закладку і один ярус округлимо до 6 м^3 , враховуючи те, що на підприємстві можуть бути втрати води з різних причин.

Таким чином, загальний обсяг води протягом року (36 закладок насіння) на 8 установках складе 216 м^3 ($6 \text{ м}^3 \times 36 \text{ закладок} = 216$), а витрати на водопостачання та водовідведення (з урахуванням нового тарифу 2022 року у розмірі 31,35 грн. за м^3 [23]), буде складати 6771,6 грн.

Немаловажною статтею витрат є витрати на придбання насіння.

Підприємству рекомендується вирощувати декілька сортів мікрозелені, а саме: сорти гороху, соняшнику, редису та люцерни. Адже ці сорти користуються найбільшою популярністю в Україні.

Норма висіву насіння на 1 м^2 складає 2г.

Середня вартість 10 г насіння (1 пакет) складає 24,0 грн.[20]

Необхідна потреба насіння, виходячи з норми посіву та площі його пророщення, а також 36 закладок, складає 4147,2 г. ($57,6 \text{ м}^2 \times 36 \text{ закладок} \times 2\text{г.} = 4147,2 \text{ г}$). Таким чином, загальна кількість пакетів для закупки 4147,2 г насіння буде складати 414,72 пакетів або 415 пакетів на усі закладки ($4147,2 / 10 = 414,72$). Обсяг витрат на закупівлю насіння протягом року складатиме 9960 грн. (415 пакетів на 24 грн. за пакет = 9960 грн.)

Для вирощування будь-якої продукції на гідропоніці дуже важливу роль відіграють мінеральні добрива.

Для вирощування мікрозелені підприємству рекомендується закупити добрива Advanced Hydroponics of Holland, у складі яких є всі необхідні добавки та елементи живлення для вирощування мікрогрину на будь-якому субстраті, що використовується для виготовлення продукції на основі гідропоніки. До того ж, ці добрива підходять як початківцям, так і досвідченим фахівцям. Вони досить економні та ефективні у використанні.

Реалізація мінерального добрива здійснюється у пластиковій тарі. Вартість однієї пляшки обсягом в 1 л. складає 198,0 грн. [17].

Мінеральне добриво розводиться з водою у пропорції 1л. води на 4 мл. добрива.

Кількість води, з якою буде використовуватись добриво складає 216 л.

Отже, необхідний обсяг добрива протягом року дорівнює 864 мл ($216 \text{ л} * 4 \text{ мл} = 864$) або 1 пляшка ($864 / 1000 = 0,86$).

Загальна вартість мінерального добрива складає 198 грн. ($1 \text{ пляшка} * 198 \text{ грн.} = 198 \text{ грн.}$).

Як раніше було зазначено, під час вирощування мікрозелені в якості субстрату буде використовуватись льняний мікрогрін.

Даний субстрат був обраний у зв'язку з тим, що він є самим екологічно чистим субстратом. Крім того, в процесі транспортування і реалізації продукції даний субстрат буде дозволяти зберігати якість продукції досить тривалий час, оскільки даний субстрат досить тривалий час буде зберігати вологу, яка потрібна мікрозелені. Наглядно це можна побачити з рис. 3.4.

Рис. 3.4. Вирощування мікрозелені на льняному мікрогрині

З урахуванням розмірів піддонів (1,5 x 0,6 м), їх кількості – 8 шт. (на одному ярусі в установці для вирощування мікрозелені 2 піддони, кожна установка має 4 яруси) та кількості установок для однієї закладки (8 установок), на одну закладку насіння мікрозелені потрібно буде 96 метрів субстрату. А якщо врахувати, що протягом року ми можемо робити 36 закладок, то загальний обсяг субстрату буде складати 3456 м. ($96 \times 36 = 3456$).

Вартість одного погонного метру льняного мікрогірину складає 3 грн. [11].

Отже, загальна вартість витрат на придбання субстрату для пророщення мікрозелені складає 10 368 грн. ($3456 \times 3 \text{ грн.} = 10\,368 \text{ грн.}$)

Опалення теплиці є однією з основних статей витрат під час вирощування мікрозелені (особливо взимку). Враховуючи той факт, що підприємство має власну котельню, яка знаходиться рядом з майбутнім місцем розташування теплиці, йому протягом місяця прийдеться витратити на опалення цієї теплиці 1740 грн., а саме: для опалення 30 м^2 – 0,9 Гкал. (на 100 м^2 витрачається 3 Гкал. Відповідно, на 30 м^2 - 0,9 Гкал. ($3 : 100 \times 30 = 0,9$)). Вартість 1 Гкал для підприємств складає 1740 грн. [24]

Період опалення складає в середньому 7 місяців. Отже, загальна сума витрат на опалення протягом року буде складати 10 962 грн. ($0,9 \text{ Гкал} \times 7 \text{ місяців} \times 1740 \text{ грн.} = 10\,962 \text{ грн.}$).

В процесі освоєння теплиці буде встановлено 68 ламп потужністю 400 Вт за ціною 125 грн. за 1 шт. Таким чином, загальна сума витрат на придбання ламп для освітлення складає 8500 грн. ($68 \times 125 = 8500 \text{ грн.}$).

Освітлення теплиці буде здійснюватися в середньому 6 годин на день протягом 275 днів. Вартість 1 кВт складає 1,68 грн. Загальна сума витрат на освітлення теплиці протягом року складе 75 398,4, а саме:

- 1) $68 \times 400 / 1000 = 27,2 \text{ кВт}$
- 2) $27,2 \times 6 = 163,2$
- 3) $163,2 \times 275 \times 1,68 = 75\,398,4 \text{ грн.}$

Немаловажною статтею витрат є амортизація основного обладнання. А під час розрахунку інвестиційного проекту ця стаття має свої особливості з точки зору розрахунку доходів/витрат. До основних фондів під час впровадження інвестиційного проекту з виробництва мікрозелені на основі гідропоніки відносяться: теплиця та устаткування, на якому здійснюється процес виробництва. Загальна їх вартість під час придбання складає 189 000 грн. ($93\,000 + 96\,000 = 189\,000$ грн.). Корисний термін використання цих фондів складає 10 років.

Враховуючи той факт, що на більшості підприємств (в т.ч. і на досліджуваному підприємстві) розрахунок амортизації здійснюється на основі прямолінійного методу, загальна сума амортизаційних витрат по вищезазначеному обладнанню буде складати 18 900 грн. ($189\,000 / 10 = 18\,900$ грн.)

Процес виробництва будь-якого виду продукції не можливий без наявності робочої сили. Для здійснення процесу виробництва мікрозелені на основі гідропоніки в теплиці розміром 30 м^2 достатньо двох працівників, які зможуть без проблем його обслуговувати. Розмір заробітної плати одного працівника буде складати 7000 грн. за місяць. Таким чином, загальна сума витрат на заробітну плату двох працівників протягом року буде складати 168 000 грн. ($7000\text{ грн.} \times 2\text{ працівника} \times 12\text{ місяців} = 168\,000\text{ грн.}$). Оскільки під час розрахунку витрат на заробітну плату підприємства обов'язково повинні нараховувати 22 % ЄСВ, загальна сума витрат на заробітну плату протягом року складе 204 960 грн. ($168000 \times 1,22 = 204960$ грн.)

Крім працівників, які задіяні у процесі виробництва продукції, підприємство також буде використовувати водіїв того транспорту, який є на підприємстві для доставки продукції до споживачів. Загальна кількість водіїв, яку планується залучити до цього процесу складає 2 водія з щомісячною заробітною платою у розмірі 7000 грн. Таким чином, загальна сума витрат на заробітну плату двох водіїв (з урахуванням 22% ЄСВ) буде складати 204 960 грн.

Оскільки процес реалізації продукції планується здійснювати двома автомобілями, це означає, що підприємство буде нести додаткові транспортні витрати такі як: витрати на паливно мастильні матеріали, ремонт тощо.

Реалізація мікрозелені планується в межах Дніпропетровської області. Основними споживачами цієї продукції будуть ресторани, магазини здорового харчування та інші продуктові магазини. Виходячи з цього загальний кілометраж, який буде здійснювати 2 машини протягом року буде складати 18000 км. З урахуванням розходу бензину на 100 км (14 літрів на 100 км пробігу), загальна сума бензину, який буде потрібен для пробігу двох вантажних автомобілів складатиме 2520 літрів ($18000 / 100 \times 14 = 2520$ літрів), а загальна сума витрат буде складати 75600 грн. (2520×30 грн. за літр = 75600 грн.).

Реалізація мікрозелені до споживача не можлива без наявності відповідних контейнерів, в яких можна перевозити продукцію. Розмір пакувальних контейнерів для перевезки мікрогрину буде складати 0,6 x 0,5 м. Відповідно для однієї закладки мікрозелені потрібно 192 контейнера (3 упаковки на 1 лоток x 2 лотка на одному ярусі x 4 яруси однієї установки x 8 установок = 192 контейнера). Для 36 закладок знадобиться 6912 упаковок ($192 \times 36 = 6912$). Вартість однієї упаковки складає 1 грн. Відповідно загальна сума витрат на придбання пакувального матеріалу для реалізації мікрозелені буде складати 6912 грн.

Інші операційні витрати планується взяти на рівні 10% від загальної суми витрат.

Для візуалізації загальної суми витрат, що пов'язані з вирощуванням мікрогрину, побудуємо таблицю і занесемо до неї усі статі витрат (табл. 3.1).

Зважаючи на той факт, що в перший рік реалізації інвестиційного проєкту період вирощування мікрозелені буде здійснюватися лише шість місяців, загальну суму витрат, яка необхідна для виробництва мікрогрину протягом року, скоротимо у двічі.

Таблиця 3.1

Поточні витрати на виробництво та реалізацію мікрозелені

Статті витрат	Сума витрат, грн.				
	2022	2023	2024	2025	2026
Оплата праці	204960,0	409920,0	409920,0	409920,0	409920,0
Амортизація	9450,0	18900,0	18900,0	18900,0	18900,0
Мінеральні добрива	99,0	198,0	198,0	198,0	198,0
Вартість води	3385,8	6771,6	6771,6	6771,6	6771,6
Вартість електроенергії	37699,2	75398,4	75398,4	75398,4	75398,4
Закупка ламп	4250,0	8500,0	8500,0	8500,0	8500,0
Теплопостачання	5481,0	10962,0	10962,0	10962,0	10962,0
Субстрат	5184,0	10368,0	10368,0	10368,0	10368,0
Вартість насіння	4980,0	9960,0	9960,0	9960,0	9960,0
Контейнери для пакування	48640,0	97280,0	97280,0	97280,0	97280,0
Транспортні витрати	37800,0	75600,0	75600,0	75600,0	75600,0
Інші витрати	36192,9	72385,8	72385,8	72385,8	72385,8
Всього	398121,9	796243,8	796243,8	796243,8	796243,8

Згідно таблиці 3.1. загальна сума поточних витрат на виробництво та реалізацію мікрозелені щорічно планується у розмірі 796243,8 грн., за винятком першого року, коли процес виробництва мікрозелені буде здійснюватись лише протягом шести місяців.

3.2. Ефективність впровадження інвестиційного проекту

Реалізація інвестиційного проекту виробництва мікрозелені на гідропоніці передбачає вкладення коштів у розмірі 985 243,8 грн. Тривалість проекту 5 років.

Для визначення економічної ефективності інвестиційного проекту необхідно спочатку скласти бюджет проекту. Для цього потрібно визначити

загальну суму операційних витрат (на підставі таблиці 3.1.) та запланованих доходів. Витрати від операційної діяльності зведемо в таблицю 3.2.

Таблиця 3.2

Витрати операційної діяльності, грн.

Показники	2022	2023	2024	2025	2026	Всього
Прямі матеріальні витрати	109719,0	219438,0	219438,0	219438,0	219438,0	987471,0
Прямі трудові витрати (оплата праці і соціальні відрахування)	204960,0	409920,0	409920,0	409920,0	409920,0	1844640,0
Разом прямі витрати	314679,0	629358,0	629358,0	629358,0	629358,0	2832111,0
Операційні витрати - всього	73992,9	147985,8	147985,8	147985,8	147985,8	665936,1
у т.ч. адміністративні та інші витрати	36192,9	72385,8	72385,8	72385,8	72385,8	325736,1
Амортизація	9450,0	18900,0	18900,0	18900,0	18900,0	85050,0
Всього витрат операційної діяльності	398121,9	796243,8	796243,8	796243,8	796243,8	3583097,1

Запланований обсяг доходів був визначений на основі даних вивчення цінової політики ринку товарів і загального запланованого обсягу поставок, який визначався на підставі урожайності мікрозелені на рівні 2 кг на 1 м² та можливих втрат виготовленої продукції під час її реалізації на рівні 10%.

Ціна реалізації продукції була встановлена на рівні середньорічної, виходячи з того, що вартість мікрозелені у зимовий період в магазинах складає 500 за 1 кг, а в літній період – 350 грн за кг. [7, 18]

Розмір планових надходжень надано у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Планові надходження від виробництва мікрозелені

Вид продукції / рік	Ціна за 1 кг, грн.	Загальний обсяг продукції, кг	Загальний обсяг надходжень, грн.
Мікрозелень – 2022 р.	350,00	1866,2	653184,0
Мікрозелень – 2023 р.	350,00	3732,5	1306368,0
Мікрозелень – 2024 р.	350,00	3732,5	1306368,0
Мікрозелень – 2025 р.	350,00	3732,5	1306368,0
Мікрозелень – 2026 р.	350,00	3732,5	1306368,0

На підставі проведених розрахунків в таблицях 3.2. та 3.3. розрахуємо бюджет проекту і зведемо його у таблицю 3.4.

Таблиця 3.4

Бюджет проекту, грн.

Статті доходів/витрат	2022	2023	2024	2025	2026
1. Кошти на початок проекту	985243,8	1240305,9	1750430,1	2260554,3	2770678,5
2. Надходження від операційної діяльності	653184,0	1306368,0	1306368,0	1306368,0	1306368,0
3. Разом наявні кошти (1+2)	1638427,8	2546673,9	3056798,1	3566922,3	4077046,5
4. Витрати по операційній діяльності	398121,9	796243,8	796243,8	796243,8	796243,8
5. Разом грошові виплати	398121,9	796243,8	796243,8	796243,8	796243,8
6. Кошти на кінець року (3-5)	1240305,9	1750430,1	2260554,3	2770678,5	3280802,7
7. Грошовий потік по операційній діяльності (2-4)	255062,1	510124,2	510124,2	510124,2	510124,2

Згідно зведеного бюджету коштів за інвестиційним проектом, можемо стверджувати, що бюджет проекту є збалансованим, дефіциту в коштах – не виявлено.

Основними показниками, які свідчать про доцільність впровадження інвестиційного проекту є: чиста теперішня вартості, чиста теперішня вартість модифікована, рентабельність інвестицій, коефіцієнт вигод/витрат, період окупності проекту.

Для розрахунку показників проектного аналізу побудуємо таблицю 3.5.

Проектний аналіз передбачає визначення основних показників ефективності впровадження інвестиційного проекту таких як:

Визначення показників ефективності проекту

Показники	2022	2023	2024	2025	2026
Сума інвестицій, грн.	985243,8				
Вигоди по проекту, грн.	653184,0	1306368,0	1306368,0	1306368,0	1306368,0
Поточні витрати по проекту, грн.	398121,9	796243,8	796243,8	796243,8	796243,8
Очікуваний прибуток, грн.	255062,1	510124,2	510124,2	510124,2	510124,2
Амортизація, грн.	9450,0	18900,0	18900,0	18900,0	18900,0
Коефіцієнт дисконтування (r=25%)	1	0,8	0,64	0,512	0,41
Чисті грошові потоки, грн.	264512,1	529024,2	529024,2	529024,2	529024,2
Дисконтовані грошові потоки, грн.	264512,1	423219,4	338575,488	270860,4	216899,9
Дисконтований грошовий потік з початку експлуатації проекту, грн.	264512,1	687731,5	1026306,9	1297167,3	1514067,3
Дисконтовані вигоди, грн.	662634,0	1060214,4	848171,5	678537,2	543359,9
Дисконтовані витрати, грн.	398121,9	636995,0	509596,0	407676,8	326460,0

1) чиста теперішня вартість проекту (NPV):

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{B_t - C_t}{(1+i)^t}, \quad (3.1)$$

де B_t - повні вигоди за рік t ;

C_t - повні витрати за рік t ;

t - відповідний рік проекту (1, 2, ..., n);

n - строк служби проекту в роках; i - ставка дисконту (процентна).

2) чиста теперішня вартість проекту модифікована (NPV_M):

$$NPV_M = NPV - I, \quad (3.2)$$

де I – сума інвестицій.

4) рентабельність інвестицій (PI):

$$PI = (NPV_M : I) * 100\%. \quad (3.3)$$

5) коефіцієнт вигоди/затрати (B/C):

$$B/C = \frac{\sum_{t=1}^n B_t / (1+i)^t}{\sum_{t=1}^n C_t (1+i)^t}. \quad (3.4)$$

5) строк окупності проекту (PB):

$$PB = (t_0 - 1) + \frac{I - \sum PV_{(t_0-1)}}{PV_{t_0}}, \quad (3.5)$$

де PV – дисконтовані грошові потоки;

t_0 – номер року, в якому сума дисконтованих грошових потоків починає перевищувати суму інвестицій.

Результат розрахунків даних індикаторів ефективності впровадження інвестиційного проекту занесемо до таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Індикатори ефективності проекту

Показники	Значення
NPV	1514067,3
NPV _M	528823,5
Рентабельність інвестицій, %	53,7
Коефіцієнт вигоди/затрати	1,66
Строк окупності проекту, років	2,85

Розрахунок індикаторів ефективності впровадження інвестиційного проекту засвідчує, що його впровадження є доцільним, оскільки сума чистої теперішньої вартості модифікованої перевищує суму інвестицій на 528823,5 грн., коефіцієнт вигоди/витрат складає 1,66, тобто він більший за одиницю, а період окупності не перевищує періоду його експлуатації і складає 2,85 років.

Немаловажною задачею є визначення ризиків інвестиційного проекту. Не врахування можливих внутрішніх та зовнішніх ризиків може привести до збиткової діяльності виробництва замість його прибутковості. Аналіз ризиків проекту проводять за якісною та кількісною оцінками.

Результати якісного аналізу проекту надані у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Якісний аналіз ризиків проекту

Вид ризику	Фактори невизначеності, які формують ризик	Можливі наслідки	Інструменти управління ризиком
Економічний ризик	Підвищення ціни на сировину	Збільшення витрат на виробництво продукції	Пошук інших партнерів з постачання сировини
Маркетинговий ризик	Зміна споживчих смаків	Скорочення обсягів реалізації продукції та отриманих доходів	Диверсифікація виробництва за технологіями, які дозволяють використовувати наявні ресурси інвестиційного проекту
Контролюючий ризик	Недотримання контролю за виробництвом	Відхилення від технології виробництва	Призначити відповідального за кожний етап роботи

Кількісний аналіз ризиків інвестиційного проекту може здійснюватися за декількома методами. Для нашого інвестиційного проекту скористаємось наступними методами:

- методом аналізу сценаріїв;
- методом визначення зони виробничої стійкості.

Для цього використаємо наступну вихідну інформацію (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Вихідна інформація для кількісної оцінки ризиків

Ймовірність сценарію	Мікрозелень		
	Ціна за 1 кг, грн.	Собівартість 1 кг, грн.	Кількість реалізованої продукції, кг
0,5	350,0	192,00	3732,48
0,3	350,0	211,20	3732,48
0,2	350,0	220,79	3732,48
1	x	x	x

Ймовірність сценарію 0,2 означає, що витрати на одиницю продукції можуть збільшитись на 15 % або на 28,79 грн. при незмінній ціні реалізації продукції.

Для оцінки ризиків проекту за методом аналізу сценаріїв необхідно розрахувати наступні показники:

- можливе значення доходу:

$$(Ціна-Собівартість)*Кількість$$

- можливе очікуване значення доходу ($M_{до}$):

$$M_{до} = \sum D_i * Y_i, \quad (3.6)$$

де D_i – доход за i -тим сценарієм;

Y_i – ймовірність i -того сценарію.

- середньоквадратичне відхилення можливого доходу ($MДв$):

$$MДв = \sqrt{\sum (D_i - M_{до})^2 * Y_i}, \quad (3.7)$$

- коефіцієнт варіації ($Kв$)

$$Kв = V/M_{до}. \quad (3.8)$$

Для візуалізації отриманої інформації, всі розраховані показники занесемо до таблиці 3.9.

Оцінка ризиків проекту за методом аналізу сценаріїв

Ймовірність сценарію	Мікрозелень			Відхилення від можливого значення доходу
	МЗД	МЗДі	МЗДо	
0,5	589748,58	294874,29	546751,41	335710,00
0,3	518086,64	155425,99		
0,2	482255,67	96451,13		
Коефіцієнт варіації	0,61			

Оцінивши ризики інвестиційного проекту методом сценарію можемо стверджувати, що підприємство може отримати дохід від виробництва і реалізації мікрозелені на рівні 546751,41 грн. \pm 61,0%.

На прийняття рішення щодо ефективності впровадження інвестиційного проекту суттєвий вплив має такий показник як точка беззбитковості. Адже даний показник доводить величину ризиків, яку може нести підприємство, при умові не виконання запланованих обсягів виробництва та реалізації продукції. Розрахунок даного показника покладено в основу методу визначення зони виробничої стійкості.

Зона виробничої стійкості відображена в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Оцінка ризиків проекту за методом визначення зони виробничої стійкості

Визначення виробничої стійкості	Точка беззбиткового виробництва	Зона виробничої стійкості	Зважена зона виробничої стійкості
0,5	500,30	86,60	43,30
0,3	559,14	85,02	25,51
0,2	594,07	84,08	16,82
Очікуваний рівень виробничої стійкості	х	х	85,62

На підставі оцінки ризиків проєкту можна стверджувати, що при ймовірному сценарію 0,2 точка безбитковості проєкту з вирощування мікрогрину складе на рівні 594,07. Іншими словами, для того щоб підприємство змогло перекрити свої постійні витрати, йому необхідно буде реалізувати лише 594,07 кг мікрозелені замість 3732,5 запланованих кілограм (або 15,9% від обсягу виготовленої продукції).

Аналіз інвестиційного проєкту передбачає визначення показників економічної ефективності виробництва продукції (табл. 3.11), оскільки ці показники є одними з маркерів ефективності впровадження інвестиційного проєкту.

Таблиця 3.11

Показники економічної ефективності виробництва мікрозелені на гідропоніці

Показники	Мікрозелень
Собівартість 1 кг, грн.	192,00
Ціна реалізації 1 кг, грн.	350,00
Прибуток на 1 кг (з урахуванням 10% втрат), грн.	136,67
Рівень рентабельності, %	71,2

Згідно основних показників економічної ефективності виробництва продукції запропонований інвестиційний проєкт буде достатньо доцільним, оскільки критерій економічної ефективності виробництва продукції складає 71,2% (і це з урахування 10% втрати виготовленої продукції). Тобто підприємство від виробництва та реалізації продукції додатково отримає 71 копійку на кожну вкладену гривню.

Висновки до третього розділу:

1. На основі проведеного аналізу фінансових результатів діяльності підприємства та виробничих його можливостей керівництву підприємства пропонується впровадити інвестиційний проєкт з вирощування мікрозелені

на основі гідропоніки, адже за даним методом виробництва рослини ростуть швидше і, як правило, виходять більш здоровими і міцнішими, ніж при традиційному способі вирощування. Це надасть можливості підприємству щомісячно отримувати певний дохід від вирощування мікрозелені.

Перевагами виробництва саме мікрозелені є: 1) вона відноситься до розряду трендів в здоровій кулінарії; 2) у неї особливо ніжні смакові властивості; 3) рослини здатні розвиватися без добрив, тобто тільки за рахунок власних запасів в насінні; 4) практично відсутня конкуренція на ринку.

2. Для здійснення інвестиційного проекту підприємству необхідно 985243,8грн. Тривалість проекту 5 років.

3. Згідно проведених досліджень було встановлено, що загальна сума поточних витрат на виробництво та реалізацію мікрозелені в перший рік функціонування інвестиційного проекту буде складати 398121,9 грн., а в усі подальші роки – 796243,8 грн.

4. Для розрахунку економічної ефективності впровадження інвестиційного проекту ціна реалізації продукції була встановлена на рівні мінімальної виходячи з того, що вартість мікрозелені у зимовий період в магазинах складає 500 грн. за 1 кг, а в літній період – 350 грн за кг. Також було враховано той факт, що не вся виготовлена продукція може бути реалізована. Як правило, біля 10% виготовленої продукції підприємства можуть втрачати у зв'язку з тим, що вона псується із-за термінів реалізації або будь-яких інших причин.

5. Аналіз балансу грошових надходжень і витрат за проектом засвідчив, що проект є збалансованим, дефіциту в коштах за період реалізації проекту не виявлено, значення чистої теперішньої вартості модифікованої перевищує суму інвестицій на 528823,5 грн., коефіцієнт вигоди/витрат складає 1,66, тобто він більший за одиницю, а період окупності не перевищує періоду його експлуатації і складає 2,85 років. А відтак проект є економічно ефективним.

6. Під час аналізу інвестиційного проекту була зроблена оцінка ризиків даного проекту методом визначення зони виробничої стійкості. Згідно розрахунків було встановлено, що підприємству необхідно реалізувати 15,9% виготовленої продукції від загального обсягу, щоб погасити постійні витрати, а 84,1 % продукції буде реалізуватися з прибутком для підприємства.

7. Згідно основних показників економічної ефективності виробництва продукції запропонований інвестиційний проект буде достатньо доцільним, оскільки критерій економічної ефективності виробництва продукції складає 71,2% (і це з урахування 10% втрати виготовленої продукції). Тобто підприємство від виробництва та реалізації продукції додатково отримає 71 копійку на кожну вкладену гривню.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведених досліджень у дипломній роботі можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Проведені дослідження категоріального апарату ефективності діяльності підприємства переконують, що в сучасному науковому світі досі відсутня єдність щодо визначення таких категорій як «результат», «ефект», «результативність» та «ефективність». Більшість науковців вважають, що «ефект» є «результатом діяльності підприємства», а «ефективність – це результативність його діяльності». Тим самим вони ототожнюють ці категорії – «результат» та «ефект», «результативність» та «ефективність». При цьому під «ефектом» вони розуміють обсяг виготовленої продукції; дохід та прибуток, який отримує підприємство після реалізації продукції тощо. А під «ефективністю» - співставлення отриманого «ефекту» з витратами, які понесло підприємство для отримання відповідного «ефекту».

Доведено, що терміни «результат» та «ефект» не можна ототожнювати між собою, оскільки «результат» це наслідок діяльності підприємства. А «ефект» - це вже різниця між отриманим «результатом» і витратами, які несе підприємство для отримання даного результату. Відповідно до цього, існує певна різниця між «результативністю» та «ефективністю». «Результативність» визначається як співвідношення «результату» до витрат, що понесло підприємство для отримання відповідного результату, а «ефективність» - співвідношення «ефекту» до витрат.

2. Аналіз методичних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства довів, що в теорії ефективності досі не існує єдності щодо концепцій, підходів та методик оцінки ефективності діяльності підприємства. Основними з них є: грошовий підхід, ресурсний підхід, традиційний підхід та багатокритеріальний підхід. Крім вище зазначених підходів існують і інші

підходи, які базуються на різних концепціях таких як: система збалансованих показників, концепція вартості бізнесу, концепція грошових потоків.

Отже ефективність діяльності підприємства – це складна економічна категорія, підходи та методики визначення якої досі не мають єдності. А відтак, для визначення реальної ефективності діяльності підприємства рекомендується застосовувати різноманітні концепції, підходи та методики для того, щоб повноцінно проаналізувати діяльність підприємства і зробити реальні висновки

3. Товариство з обмеженою відповідальністю «Агролюкс» є середнім за розміром, займається виробництвом продукції галузі рослинництва (96,45%) та наданням послуг в сільському господарстві (3,55%) і має зерно-олійний напрям спеціалізації.

4. Аналіз операційної діяльності доводить, що підприємство протягом останніх п'яти років за показниками покращило свою забезпеченість промислово-виробничим потенціалом (хоча стан основних фондів знаходиться на межі співвідношення 1:1 щодо їх придатності та зношеності). Що ж стосується ефективності використання потенціалу підприємства, тут не можна висловити однозначної думки, оскільки загальна тенденція співвідношення звітнього року до базового, говорить про погіршення використання виробничих фондів, що відбувається, головним чином, за рахунок не рівномірних темпів зростання розміру виручки від реалізації продукції та наявності ресурсів на підприємстві. Але самі показники відповідають нормативам і в порівнянні з попередніми двома роками навіть кращі. Так, фондвіддача в динаміці 2020 року до 2016 року скоротилась на 44,1% і дорівнює 2 (що в цілому говорить про ефективне використання основних фондів); тривалість оборотності оборотного капіталу збільшилась на 137,1% і склала 383 дні (але в порівнянні з двома попередніми роками це значно кращий результат); річна та годинна продуктивність праці у грошовому вимірі підвищились на 8,6% та 98,3% відповідно.

5. Дослідження фінансового стану підприємства довели, що воно є фінансово стабільним, незалежним та платоспроможним (питома вага власного капіталу у загальній вартості балансу підприємства складає 70,0%, а коефіцієнт загальної ліквідності дорівнює 2,93 при нормі 2-2,5). Проте, існують і певні проблеми. Так, незважаючи на високі коефіцієнти незалежності, стійкості та загальної ліквідності підприємства, розмір наявних грошових коштів на підприємстві не значний. Адже на підприємстві ще залишився великий розмір дебіторської заборгованості, період оборотності грошової одиниці складає більше року, а коефіцієнт абсолютної ліквідності можна практично прирівняти до нуля. І все це на фоні того, що протягом 2018-2019 років підприємство було збитковим.

6. Результати операційної діяльності протягом періоду дослідження значно коливались (від прибутковості до збитковості), але в цілому у 2020 році проти 2018-2019 років покращились, що вплинуло на критерій економічної ефективності – рівень рентабельності основної діяльності, який підвищився на 0,61 відсоткових пункти у 2020 році проти 2016 року і склав 2,65%.

7. На основі проведеного аналізу фінансових результатів діяльності підприємства та його виробничих можливостей керівництву підприємства пропонується впровадити інвестиційний проект з вирощування мікрозелені на основі гідропоніки, адже за даним методом виробництва рослини ростуть швидше і, як правило, виходять більш здоровими і міцнішими, ніж при традиційному способі вирощування. Це надасть можливості підприємству щомісячно отримувати певний дохід від вирощування мікрозелені.

Перевагами виробництва саме мікрозелені є наступне: 1) вона відноситься до розряду трендів в здоровій кулінарії; 2) у неї особливо ніжні смакові властивості; 3) рослини здатні розвиватися без добрив, тобто тільки за рахунок власних запасів в насінні; 4) практично відсутня конкуренція на ринку.

8. Для здійснення інвестиційного проекту підприємству необхідно 985243,8грн. Тривалість проекту 5 років.

Згідно проведених досліджень було встановлено, що загальна сума поточних витрат на виробництво та реалізацію мікрозелені в перший рік функціонування інвестиційного проекту буде складати 398121,9 грн., а в усі подальші роки – 796243,8 грн.

9. Для розрахунку економічної ефективності впровадження інвестиційного проекту ціна реалізації продукції була встановлена на рівні мінімальної виходячи з того, що вартість мікрозелені у зимовий період в магазинах складає 500 грн. за 1 кг, а в літній період – 350 грн за кг. Також було враховано той факт, що не вся виготовлена продукція може бути реалізована. Як правило, біля 10% виготовленої продукції підприємства можуть втрачати у зв'язку з тим, що вона псується із-за термінів реалізації або будь-яких інших причин.

10. Аналіз балансу грошових надходжень і витрат за проектом засвідчив, що проект є збалансованим, дефіциту в коштах за період реалізації проекту не виявлено, значення чистої теперішньої вартості модифікованої перевищує суму інвестицій на 528823,5 грн., коефіцієнт вигоди/витрат складає 1,66, тобто він більший за одиницю, а період окупності не перевищує періоду його експлуатації і складає 2,85 років. А відтак проект є економічно ефективним.

11. Під час аналізу інвестиційного проекту була здійснена оцінка ризиків даного проекту методом визначення зони виробничої стійкості. Згідно розрахунків було встановлено, що підприємству необхідно реалізувати 15,9% виготовленої продукції від загального обсягу, щоб погасити постійні витрати, а 84,1% продукції буде реалізуватися з прибутком для підприємства.

12. Згідно основних показників економічної ефективності виробництва продукції запропонований інвестиційний проект буде достатньо доцільним, оскільки критерій економічної ефективності виробництва

продукції складає 71,2% (і це з урахування 10% втрати виготовленої продукції). Тобто підприємство від виробництва та реалізації продукції додатково отримає 71 копійку на кожну вкладену гривню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2015. – 783 с
2. Аналіз фінансового стану підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/11570718/ekonomika/analiz_finansovogo_stanu_pidpriyemstva
3. Березіна О. В. Економіка підприємства / О.В. Березіна, Л. М. Березіна, Н. В. Бутенко – Київ : «Знання», 2009. – 350.
4. Власова О.В. Мікрозелень та її користь / О.В. Власова // Портал здоров'я [Електронний ресурс]. – 2018. - № 2. - С. 20-27. - Режим доступу http://www.health-inform.net/export_pdf/health_inform-2018-2_59-pages-205_213.pdf
5. Гидропонная установка для выращивания зеленого корма ГЗК М224 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.agroxxi.ru/agromart/product12689.html>
6. Горбонос Ф. В. Економіка підприємства : Підручник. / Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. – К. : Знання, 2010. – 463 с.
7. Готовая зелёная микрозелень [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://iamfood.pp.ua/%d0%9c%d0%b8%d0%ba%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d1%8c>
8. Градобоев Е. В. Особенности оценки эффективности деятельности промышленных предприятий: автореф . дис . на соиск . учен. степени канд. экон . н наук / Е. В. Градобоев . – Иркутск, 2009. – 24 с.
9. Гупало А. О. Визначення змісту понять: «ефект», «ефективність» та «результативність» / А.О. Гупало // V Международная научно-практическая

Интернет-конференция «Проблемы формирования новой экономики XXI века» (21-22 декабря 2012 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.confcontact.com/20121221/3_gupalo.htm.

10. Економіка сільського господарства: Навч. посібник / Збарський В.К., Мацибора В.І., Чалий А.А. та ін.; За ред. В.К. Збарського і В.І. Мацибори. – К.: Каравела, 2010. – 280 с

11. Коврики в метраже для вирощування мікрозелени (льняные микрогрин) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://prom.ua/Lnyanyuekovriki.html>

12. Костюкевич Р. М. Інвестиційний менеджмент. : Навчальний посібник. / Р. М. Костюкевич – Рівне: НУВГП, 2011. – 270 с

13. Косянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швил В.В. Економічна діагностика: Навчальний посібник / За заг. ред. Т.Ф. Косянчук – Львів: Новий Світ - 2000. 2007. - 452 с. Режим доступу: <http://194.44.152.155/elib/local/sk749562.pdf>

14. Кривицька О. Р. Планування прибутку підприємства // Фінанси України. – 2009, № 6. – С. 12-16.

15. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика [текст]: навч. посіб. / І. В. Кривов'язюк. – К.: Центр учбової літератури, 2013. - 456 с. Режим доступу: http://cul.com.ua/preview/ekon_diagnos_kr.pdf

16. Куценко А. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства споживчої кооперації України: монографія / А. В. Куценко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 205 с

17. Магазин гідропоніки та обладнання [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://hydroponica.com.ua/p650861137-dutch-formula-grow.html>

18. Микрогрин (микророзелень) купити в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Zelena Ferma <https://www.olx.ua/dom-i-sad/produkty-pitaniya-napitki/kiiev/q->

%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B8%D0%BD/

19. Мочерний С.В., Основи підприємницької діяльності / С.В. Мочерний // К: Академія, 2005р., 280 с

20. Насіння мікрозелені [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://agro-market.net/ua/catalog/cat/then_if/

21. Падерин И. Д. Научные и практические аспекты повышения экономической эффективности современного предприятия / И. Д. Падерин // Вісник Академії економічних наук України . – 2003. – № 1. – С. 89–95.

22. Рац О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О. М. Рац // Економічний простір: зб. наук. праць. – № 15. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – С. 275–285.

23. Тарифи на водопостачання та водовідведення [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://index.minfin.com.ua/tariff/water/dnepr/>

24. Тарифи на опалення в м. Дніпро [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://bankchart.com.ua/spravochniki/indikatory_rynka/taryfy_na_opalennya/2

25. Ферма для вирощування мікрозелени, бэби-листа на гидропонике [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://vashnil.ru/katalog/mikrozelenu/oborudovanie/ferma-dla-vyrasivania-mikrozelenu-bebi-lista-na-gidroponike>.

26. Череп А.В. Ефективність як економічна категорія / А.В. Череп // Ефективна економіка № 1, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1727>

27. Ячменьова В. М. Ефективність управління діяльністю промислового підприємства та діагностика загроз: монографія / В. М. Ячменьова, М. В. Височина, О. Й. Сулима. – Сімферополь: ВД АРІАЛ, 2010. – 472 с.

28. Ященко О. І. Економічні та соціальні аспекти оцінки ефективності / О. І. Ященко , О. П. Романюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.6 – С. 237–238.

29. <https://seemsemena.ru/mikrozelen-na-gidroponike-kak-vyraschivat-zelen-bez-grunta.html>

ДОДАТКИ

Динаміка та структура товарної продукції

Види продукції, галузі	2016		2017		2018		2019		2020		В середньому за 5 років		2020 у % до 2016
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Зернові - всього	61054,2	65,14	49613,8	61,59	43607,8	78,33	34563,3	38,43	63240	61,57	41487,8	59,25	103,58
з них: пшениця озима	6027,3	6,43	7339,6	9,11	8154,9	14,65	788,6	0,88	17255	16,80	5477,1	7,82	286,28
Кукурудза на зерно	54780,6	58,44	42274,2	52,48	34527,8	62,02	23026,4	25,60	43050,8	41,91	33454,2	47,78	78,59
Ячмінь озимий	-	-	-	-	925,1	1,66	10748,3	11,95	2696,2	2,62	2493,3	3,56	-
Ячмінь ярий	246,3	0,26	-	-	-	-	-	-	238	0,23	63,3	0,09	96,63
Соняшник	14902,8	15,90	19645,5	24,39	4358,9	7,83	42776	47,56	20767,2	20,22	17558,2	25,08	139,35
Соя	1019,7	1,09	5836	7,25	7704,4	13,84	-	-	8251,8	8,03	3397,4	4,85	в 8,0 рази
Ріпак озимий	12435,5	13,27	-	-	-	-	12582,6	13,99	-	-	5003,6	7,15	-
Інша продукція рослинництва	308,5	0,33	104,1	0,13	-	-	16,5	0,02	6,8	0,01	87,18	0,12	2,20
<i>послуги в сільському господарстві</i>	<i>4012,3</i>	<i>4,28</i>	<i>5350,1</i>	<i>6,64</i>	-	-	-	-	<i>10451,6</i>	<i>10,18</i>	<i>2487,3</i>	<i>3,55</i>	<i>260,49</i>
Разом по підприємству	93733	100	80549,5	100	55671,1	100	89938,4	100	102717,4	100	70021,48	100	109,59